

Република Србија
РАТЕЛ
Регулаторна агенција за
електронске комуникације
и поштанске услуге

**ИЗВЕШТАЈ О АНАЛИЗИ ВЕЛЕПРОДАЈНОГ ТРЖИШТА
ИЗНАЈМЉЕНИХ ЛИНИЈА
(ТРЖИШТЕ 6)**

Београд, јул-октобар 2015. године

САДРЖАЈ

ДЕФИНИЦИЈЕ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА	4
1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ ТРЖИШТА	5
2. УВОД.....	7
2.1. Регулаторни оквир у Европској унији	7
2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији	10
2.3. Преглед досадашњих активности.....	12
3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА	14
3.1. Карактеристике релевантног тржишта	15
3.1.1. Подела изнајмљених линија	16
3.1.2. Малопродајни и veleпродајни ниво тржишта	17
3.2. Супституција на страни тражње.....	18
3.2.1. Супституција на страни тражње – малопродајни ниво	19
3.2.2. Супституција на страни тражње – veleпродајни ниво	23
3.3. Супституција на страни понуде	24
3.4. Потенцијална конкуренција.....	25
3.5. Географска димензија тржишта.....	26
3.6. Закључак о релевантном тржишту	26
4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА.....	28
4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге	28
4.1.1. Величина оператора и конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту	28
4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати	30
4.1.3. Технолошка предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту	31
4.1.4. Недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца	32
4.1.5. Економија обима.....	32
4.1.6. Економија опсега	32
4.1.7. Степен вертикалне интеграције.....	33
4.2. Закључак	33
5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ	34
5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште	34
5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа	35
5.1.2. Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма	35
5.1.2.1. Тактике одуговлачења	36
5.1.2.2. Ускраћивање информација.....	36
5.1.2.3. Неоправдани захтеви	36
5.1.2.4. Неоправдано коришћење информација	37
5.1.2.5. Дискриминација квалитетом услуге.....	37

5.1.3.	Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма	37
5.2.	Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште..	38
5.2.1.	Везивање услуга	38
5.2.2.	Унакрсно субвенционисање	38
5.3.	Значајна тржишна снага на појединачном тржишту	39
5.3.1.	Постављање баријера за улазак на тржиште	39
5.3.2.	Неконкурентно понашање везано за цене	40
5.3.3.	Неефикасност/непродуктивност	41
6.	РЕГУЛАТОРНЕ ОБАВЕЗЕ ОПЕРАТОРА СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ	42
6.1.	Објављивање одређених података	42
6.2.	Недискриминаторно поступање	43
6.3.	Рачуноводствено раздвајање.....	44
6.4.	Контрола цена и примена трошковног рачуноводства	44
6.5.	Пружање основног скупа изнајмљених линија.....	45
7.	ЗАКЉУЧАК.....	47
8.	ПРИЛОЗИ.....	48
8.1.	Коментари оператора у поступку јавних консултација на Извештај о анализи велепродајног тржишта изнајмљених линија и одговори Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге	48
8.2.	Мишљење Комисије за заштиту конкуренције у вези са Извештајем о анализи велепродајног тржишта изнајмљених линија	53

ДЕФИНИЦИЈЕ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

У анализи су коришћени појмови који имају следеће значење:

Електронска комуникациона мрежа представља системе преноса и, тамо где је то примењено, уређаје за комутацију и усмеравање и друге ресурсе, укључујући пасивне мрежне елементе, који омогућавају пренос сигнала помоћу жичних, радио, оптичких или других електромагнетских средстава, укључујући и сателитске мреже, фиксне (са комутацијом кола и пакета, укључујући и Интернет) и мобилне мреже, енергетске кабловске системе у делу који се користи за пренос сигнала, мреже које се користе за дистрибуцију и емитовање медијских садржаја, без обзира на врсту података и информација које се преносе.

Терминална опрема је производ, односно његова компонента, која се, у целини или претежно, користи за пружање електронских комуникационих услуга, а прикључује се, директно или индиректно, на одговарајућу терминалну тачку мреже.

Терминална тачка мреже је физичка тачка у којој корисник остварује приступ јавној комуникационој мрежи, а у мрежама које користе комутацију или усмеравање, тачка једнозначно одређена мрежном адресом, која може бити у вези са бројем или именом.

Изнајмљивање линија је врста електронске комуникационе услуге, која оператору кориснику омогућава транспарентни капацитет за пренос комуникационих сигнала између терминалних тачака мреже, при чему оператор корисник услуге не може учествовати у контролисању функција комутације.

Део изнајмљене линије (*part circuit line*) према Препоруци Европске комисије ЕС/2005/268, представља везу између просторије у којој се налази опрема корисника и терминалне тачке мреже намењене за међуповезивање другог оператора корисника са оператором који пружа услугу изнајмљених линија. Део изнајмљених линија је у употреби као посебна врста изнајмљених линија између оператора, коју оператор корисник лако може да употреби за пружање услуга крајњем кориснику.

Крајњи корисник је лице које изнајмљене линије користи само за сопствене потребе тј. не обавља делатност електронских комуникација.

Оператор корисник је оператор електронске комуникационе мреже и/или услуге, који користи и намерава да користи део или цео основни скуп изнајмљених линија.

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ ТРЖИШТА

Регулаторна агенција за електронске комуникације и поштанске услуге (у даљем тексту: Агенција), је у складу са одредбама члана 59. Закона о електронским комуникацијама („Службени гласник РС“, бр. 44/10, 60/13 – УС и 62/14, у даљем тексту: Закон), као и Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС, из децембра 2007. године о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација подложних претходној регулацији, надлежна за спровођење анализа тржишта. У члану 61. Закона прописани су критеријуми за одређивање тржишта која подлежу претходној регулацији. Одлуком о одређивању релевантних тржишта подложних претходној регулацији („Службени гласник РС“ број 59/11) одређена су тржишта која подлежу претходној регулацији, међу којима је и veleпродајно тржиште изнајмљених линија, које је предмет ове анализе.

Основни циљ спровођења анализе је континуирано праћење стања на veleпродајном тржишту изнајмљених линија у Републици Србији (у даљем тексту: релевантно тржиште), ради уочавања евентуалних промена у односу на претходно извршену анализу овог тржишта из периода август/новембар 2011. године. Ово се превасходно односи на постојање квалитетног тржишног надметања или постојање једног или више оператора са значајном тржишном снагом (у даљем тексту: оператор са ЗТС). На основу спроведене анализе тржишта и утврђених тржишних недостатака, одредиће се неопходне обавезе за оператора са ЗТС.

Период на који се предметна анализа односи обухвата 2012, 2013. и 2014. годину, и за тај период су прикупљени подаци од оператора.

Први део анализе се односи на дефинисање производне и географске димензије тржишта.

На основу података за период 2012-2014. година, достављених од стране оператора, о степену развијености и организацији мрежа, о врсти, броју и капацитету изнајмљених линија, о приходима од пружања услуге изнајмљивања линија и мрежној инфраструктури, као и на основу анализе тржишта, за релевантно тржиште изнајмљене линије се неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће се третирати као изнајмљена линија „од краја до краја“ (*end to end*).

Такође, Агенција је закључила да релевантно тржиште подразумева (чини) искључиво veleпродајни ниво.

Иако неки од оператора нису доставили тражене податке, Агенција сматра да су добијени подаци репрезентативни и да то не утиче на закључке који су донети након предметне анализе.

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да технологија Етернет представља замену за традиционалне изнајмљене линије на страни тражње.

Када је у питању географска димензија тржишта, као меродавно тржиште посматра се подручје Републике Србије.

По завршетку поступка дефинисања релевантног тржишта, Агенција је, на основу критеријума за одређивање оператора са ЗТС, прописаних одредбама члана 61. Закона, као и спроведене анализе, закључила да је Предузеће за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д. Београд (у даљем тексту: „Телеком Србија“ а.д.) оператор са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљених линија. „Телеком Србија“ а.д. поседује мрежу за приступ на целокупној територији Републике Србије и истовремено приступ до преко 2,8 милиона крајњих корисника. Такође, „Телеком Србија“ а.д. и даље има високо учешће на тржишту (преко 50% мерено по приходима у 2014. години).

Узимајући у обзир све потенцијалне препреке које су могу јавити на veleпродајном тржишту изнајмљених линија, као и на припадајућем малопродајном тржишту, на које је „Телеком Србија“ а.д. у могућности да пренесе своју значајну тржишну снагу, Агенција закључује да би се у складу са одредбама члана 63. Закона, оператору „Телеком Србија“ а.д. могле одредити следеће обавезе:

- објављивање одређених података;
- недискриминаторно поступање;
- рачуноводствено раздвајање;
- контрола цена и примена трошковног рачуноводства;
- пружање основног скупа изнајмљених линија.

2. УВОД

2.1. Регулаторни оквир у Европској унији

На нивоу Европске уније област електронских комуникација је регулисана већим бројем директива, одлука, смерница и препорука које доносе Савет Европске уније, Европски парламент и Европска комисија. Прве директиве као пакети свеобухватних законодавних мера у области телекомуникација су усвојене још током 90-их година прошлог века са циљем либерализације свих телекомуникационих мрежа и услуга и укидања монопола до 1998. године, затим хармонизације прописа на нивоу Европске уније и примене правила о конкуренцији. С тим у вези, Европска комисија је 1998. године усвојила пакет законодавних мера тзв. регулаторни оквир из 1998. године чији је фокус био стварање објективних, транспарентних и недискриминаторних услова за све учеснике на тржишту телекомуникација. Регулаторни оквир из 1998. године препознаје четири тржишта телекомуникација подложна претходној регулацији и то:

- тржиште фиксне телефоније (укључујући и инфраструктуру),
- тржиште мобилне телефоније,
- тржиште изнајмљених линија,
- тржиште интерконеције.

Независна регулаторна тела су била у обавези да периодично спроводе анализе ова четири тржишта са циљем да се утврди да ли постоје оператори са значајном тржишном снагом. При томе, основни критеријум за утврђивање значајне тржишне снаге је тржишно учешће, дефинисано на нивоу од 25% уз могућност одступања од овог прага узимајући у обзир и додатне критеријуме, као што су могућност да се утиче на тржиште, укупан промет у односу на величину тржишта, контролу инфраструктуре за приступ, приступ финансијским ресурсима итд.

Убрзан развој нових технологија и конвергенција телекомуникационог, медијског и сектора информационих технологија условили су потребу за новим јединственим и технолошки неутралним регулаторним оквиром за све мреже и услуге из области електронских комуникација. Нови регулаторни оквир је усвојен 2002. године, а примењује се од јула 2003. године. Најважније директиве које чине регулаторни оквир из 2002. године су:

1. Директива 2002/21/ЕС Европског парламента и Савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*);
2. Директива 2002/20/ЕС Европског парламента и Савета о издавању одобрења за мреже и услуге (*Authorization Directive*);
3. Директива 2002/19/ЕС Европског парламента и Савета о приступу и међусобном повезивању електронских комуникационих мрежа и инфраструктуре (*Access Directive*);

4. Директива 2002/22/ЕС Европског парламента и Савета о универзалном сервису и правима корисника која се односе на електронске комуникационе мреже и услуге (*Universal Service Directive*);
5. Директива 2002/58/ЕС Европског парламента и Савета о обради личних података и заштити приватности у сектору електронских комуникација (*Directive on Privacy and Electronic Communications*).

Важан елемент овог регулаторног оквира представљају анализе тржишта и идентификовање оператора са ЗТС. У јулу 2002. године Европска комисија је објавила Смернице (2002/С 165/03) везане за анализу тржишта и процену значајне тржишне снаге на основу регулаторног оквира за електронске комуникације у којима су наведени основни принципи за анализу тржишта којих национална регулаторна тела треба да се придржавају. За разлику од претходног регулаторног оквира, одлука о проглашењу оператора са ЗТС се доноси не само на основу тржишног учешћа, већ и низа других критеријума којима се оцењује појединачна и/или заједничка значајна тржишна снага и који укључују: укупну величину друштва, контролу инфраструктуре која се не може лако дуплицирати, технолошке предности, недостатак преговарачке моћи купаца, лак и повлашћен приступ тржишту капитала и изворима финансирања, диверсификација производа и услуга, економија обима, економија ширине, вертикална интеграција, развијеност дистрибуције и мреже продаје, недостатак тржишног такмичења, баријере у експанзији.

Према Смерницама, поступак анализе тржишта се спроводи у четири корака:

1. дефинисање релевантних тржишта,
2. анализа идентификованих тржишта,
3. идентификовање оператора са ЗТС,
4. увођење мера и обавеза за спречавање монополског понашања.

На основу члана 15. став 1. Директиве 2002/21/ЕС о заједничком регулаторном оквиру, Европска комисија је у фебруару 2003. године усвојила Препоруку 2003/311/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној (*ex ante*) регулацији. У Препоруци је идентификовано укупно осамнаест релевантних тржишта од којих је седам малопродајних и једанаест veleпродајних тржишта.

У децембру 2007. године Европска комисија је донела нову Препоруку 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији. Овом Препоруком је број релевантних тржишта смањен са осамнаест на седам, од којих су шест veleпродајна тржишта, а само једно је малопродајно тржиште. Реч је о следећим тржиштима:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији за резиденцијалне и нерезиденцијалне кориснике;

2. велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
3. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
4. велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) на фиксној локацији;
5. велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. велепродајно тржиште изнајмљивања завршних сегмената телекомуникационе мреже;
7. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Уважавајући специфичности различитих земаља по питању степена развијености и либерализације тржишта електронских комуникација, регулаторним телима је остављена могућност да идентификују и додатна релевантна тржишта унутар дефинисаног географског подручја која ће бити предмет анализе. Одлука о томе која додатна тржишта треба да буду предмет анализе се доноси искључиво на бази теста три критеријума којим се истовремено утврђује:

1. да ли постоје високе и трајне баријере за улазак на тржиште;
2. да ли је могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације;
3. да ли се утврђени недостаци могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Уколико се утврди да постоје трајне баријере за улазак на тржиште на коме није могуће обезбедити развој конкуренције без регулаторних мера, и на коме се утврђени недостаци не могу отклонити применом прописа из области заштите конкуренције, онда је то тржиште предмет претходне регулације.

Такође, према важећој Препоруци Европске комисије регулаторна тела имају обавезу да сарађују са националним телом за заштиту конкуренције и да периодично извештавају о резултатима анализа.

На иницијативу Европске комисије, Европски парламент и Савет министара Европске уније су у децембру 2009. године донели нови регулаторни оквир у области електронских комуникација који се састоји из две директиве и једног правилника:

1. Правилник број 1211/2009 Европског парламента и Савета о успостављању Тела европских регулатора за електронске комуникације (BEREC);
2. Директива 2009/136/ЕС Европског парламента и Савета којом се мењају: Директива 2002/22/ЕС о универзалном сервису, Директива 2002/58/ЕС о коришћењу података о личности, Правилника број 2006/2004 о сарадњи националних органа надлежних за примену прописа о заштити права потрошача;
3. Директива 2009/140/ЕС Европског парламента и Савета којом се врше измене: Директиве 2002/21/ЕС о заједничком оквиру, Директиве 2002/19/ЕС о приступу

и међусобном повезивању, Директиве 2002/20/ЕС о издавању одобрења за мреже и услуге.

Од 2009. до 2014. године, Европска комисија донела је следеће препоруке у вези са тржиштем електронских комуникација:

- 1) Препорука 2009/396/ЕС од 7. маја 2009. године о регулацији цена фиксне и мобилне терминације позива;
- 2) Препорука 2010/572/EU од 11. септембра 2010. године о регулисаном приступу приступним мрежама следеће генерације;
- 3) Препорука 2013/466/EU од 11. септембра 2013. године о јединственим обавезама недискриминације и трошковним методологијама у циљу промоције конкуренције и побољшања инвестиционе климе на подручју широкопојасног приступа.

Европска комисија је у октобру 2014. године донела Препоруку 2014/710/EU о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација у складу са Директивом 2002/21/ЕС Европског парламента и Савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*). Овом препоруком одређена су следећа тржишта подложна претходној регулацији:

1. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији, које одговара тржишту 3 Препоруке из 2007. године;
2. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи, које одговара тржишту 7 Препоруке из 2007. године;
3. а) велепродајно тржиште локалног приступа елементима мреже који се пружа на фиксној локацији, које одговара тржишту 4 Препоруке из 2007. године;
б) велепродајни средишњи приступ који се пружа на фиксној локацији за производе за масовно тржиште, које одговара тржишту 5 Препоруке из 2007. године;
4. велепродајно тржиште висококвалитетног приступа који се пружа на фиксној локацији, које одговара тржишту 6 Препоруке из 2007. године.

2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији

Закон је усклађен са Европским регулаторним оквиром из 2002. године и Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији.

Према Закону, анализу тржишта спроводи Агенција на основу надлежности које проистичу из Закона. Одредбе чланова 59. до 71. Закона садрже правила о тржиштима подложним претходној регулацији и обавезама оператора са ЗТС.

У одредбама члана 59. Закона је дефинисано да претходној регулацији подлежу тржишта на којима постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на којима није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на којима се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције (у даљем тексту: релевантно тржиште). Тржишта која подлежу претходној регулацији, односно релевантна тржишта у смислу овог Закона, одређује Агенција уз примену одговарајућих препорука Европске уније.

Агенција је донела Одлуку о одређивању релевантних тржишта подложних претходној регулацији којом је утврђено да претходној регулацији подлежу следећа тржишта:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
2. велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
3. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи);
5. велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. велепродајно тржиште изнајмљених линија;
7. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи;
8. малопродајно тржиште дистрибуције медијских садржаја;
9. малопродајно тржиште јавно доступне телефонске услуге са фиксне локације.

Према одредби члана 61. став 1. Закона, оператор има значајну тржишну снагу на релевантном тржишту ако појединачно или удружено са другим операторима има положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, оператора корисника и коначно крајњих корисника. За утврђивање појединачне значајне тржишне снаге Закон прописује следећи низ критеријума:

1. величину оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
2. контролу над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати;
3. технолошку предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;
4. недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца;
5. лак или повлашћен приступ тржиштима капитала, односно финансијским ресурсима;
6. степен диверсификације производа или услуга (нпр. повезани производи или услуге);
7. економију обима;
8. економију опсега;
9. степен вертикалне интеграције;

10. високи степен развоја дистрибутивне и продајне мреже;
11. недостатак потенцијалне конкуренције;
12. постојање препрека за ширење.

За утврђивање заједничке тржишне снаге посматрају се и: засићеност тржишта, стагнација или умерени раст потражње, мала еластичност потражње, хомогеност производа, сличност структуре трошкова, високе препреке за улазак на тржиште, итд.

Када се на основу спроведене анализе тржишта утврди да на релевантном тржишту (као и на уско повезаном тржишту) не постоји делотворна конкуренција Агенција, након спроведених јавних консултација, доноси решење којим одређује оператора са ЗТС на том тржишту и одређује му најмање једну обавезу из члана 63. Закона, водећи рачуна о врсти и природи утврђених недостатака на тржишту, претходним улагањима, подстицању даљих улагања, и могућности за повраћај улагања по разумној стопи с обзиром на повезане ризике.

Према одредбама члана 63. Закона обавезе оператора са ЗТС су:

1. објављивање одређених података,
2. недискриминаторно поступање,
3. рачуноводствено раздвајање,
4. омогућавање приступа и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава,
5. контрола цена и примену трошковног рачуноводства,
6. пружање основног скупа изнајмљених линија,
7. обезбеђивање могућности за избор и предизбор оператора,
8. пружање малопродајних услуга под одређеним условима.

Одредбом члана 60. Закона је, између осталог, прописано да Агенција врши анализу релевантних тржишта најмање једном у три године, као и да у том процесу сарађује са органом надлежним за заштиту конкуренције.

2.3. Преглед досадашњих активности

У периоду након претходне анализе тржишта, између осталог, донет је Правилник о општим условима за обављање делатности електронских комуникација по режиму општег овлашћења („Службени гласник РС, бр. 38/11, 44/11- исправка и 13/14), на основу кога је више оператора добило овлашћење за пружање јавне говорне услуге на фиксној локацији, Правилник о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација („Службени гласник РС“, број 52/11), Правилник о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда („Службени гласник РС“, број 70/11) и Правилник о обиму и садржају основног скупа изнајмљених линија („Службени гласник РС“, број 70/11).

Решењем Агенције број: 1-02-3491-568/11-39 од 29.11.2011. године „Телеком Србија“ а.д. одређен је за оператора са ЗТС на veleпродајном тржишту изнајмљених линија и одређене су му одговарајуће обавезе:

- 1) Објављивање одређених података у форми стандардне понуде;
- 2) Недискриминаторно поступање;
- 3) Рачуноводствено раздвајање;
- 4) Контрола цена и примена трошковног рачуноводства и
- 5) Пружање основног скупа изнајмљених линија.

Након тога је објављена Стандардна понуда за услугу изнајмљивања линија у veleпродаји Предузећа за телекомуникације „Телеком Србија“ а.д., која укључује и пружање основног скупа изнајмљених линија.

3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Релевантно тржиште у сектору електронских комуникација представља скуп свих понуђених електронских комуникационих услуга на одређеном географском подручју, које се, по својим карактеристикама, наменама и ценама, могу међусобно супституисати.

Полазну основу у поступку дефинисања релевантног тржишта представља утврђивање степена супституције на страни тражње и степена супституције на страни понуде. Поред ових параметара, неопходно је узети у обзир још и географску димензију тржишта, као и анализу стања конкуренције.

Тренутно важеће препоруке Европске комисије¹ не препознају малопродајно тржиште изнајмљених линија као тржиште које би требало да буде подложно претходној регулацији. Постојећи став је да се регулацијом на veleпродајном тржишту изнајмљених линија осигурава добар ниво тржишне конкуренције и на малопродајном нивоу.

Тржиште изнајмљених линија, односно изнајмљене линије, представља важну претпоставку развоја целокупног тржишта електронских комуникација, а посебно електронских комуникационих мрежа, с обзиром на чињеницу да изнајмљене линије неким операторима, као преносна инфраструктура, представљају основно средство за пружање других електронских комуникационих услуга. Велики пословни корисници (као крајњи корисници) услугу изнајмљених линија користе као средство за повезивање својих пословних локација преко којих остварују пренос различитих врста података.

Може се рећи да су изнајмљене линије, технички и правно, специфична врста строго дефинисаних и транспарентних преносних капацитета, тако да се приликом изнајмљивања линија од стране корисника (оператора) не очекују било каква додатна усклађивања. Наиме, термин изнајмљена линија се може дефинисати као фиксна „резервисана“ линија што, заправо, имплицира стални гарантовани проток (у оба смера, истовремено) без обзира на то о ком кориснику је реч (оператору или крајњем кориснику).

Услуга изнајмљених линија може да се оствари на различите начине, коришћењем различитих технологија преноса (PDH, SDH, (S)HDSL, *Ethernet*, ATM, xWDM, IP/MPLS, итд.) и преносних медијума као што су и: оптички каблови, бежични системи преноса, бакарне парице, при чему се у изнајмљене линије убрајају аналогне и дигиталне изнајмљене линије. У циљу бољег коришћења инфраструктуре, неке од технологија преноса се могу користити у комбинацији нпр. *Ethernet* преко SDH, *Ethernet* преко IP/MPLS.

Потребу за изнајмљеним линијама, као што је већ речено, имају и крајњи корисници и оператори тј. пружаоци електронских комуникационих услуга.

¹ 2007/879/EC; 2007/879/EC rev 1 Commission Recommendation on relevant product and service markets

Полазна тачка за дефинисање релевантног тржишта је супституција на страни тражње. Под супституцијом на страни тражње се подразумева појава када су две или више услуга, односно два или више производа на релевантном тржишту, са становишта корисника, међусобно заменљиви у погледу карактеристика, цене и намене. Уколико постоји супституција на страни тражње, то значи да се корисници у случају релативно малог али значајног повећања цене услуге могу преоријентисати на другу сличну услугу код истог оператора као одговор на релативно повећање цене услуге коју користи или ће се преоријентисати на исту или сличну услугу код другог оператора који није повећао цене. Потврда да су одређене услуге заменљиве на страни тражње је смањење прихода (губитак продаје/смањење броја корисника) оператора који пружа релевантну услугу.

Супституција на страни понуде подразумева могућност других потенцијалних (алтернативних) оператора да, као одговор на промене цена, у „кратком“ временском периоду, понуде посматрану услугу на релевантном тржишту без значајнијих додатних трошкова и ризика. Појава нових оператора на тржишту, са истим или заменљивим услугама, представља конкуренцију операторима на релевантном тржишту.

Потенцијална конкуренција се односи на могућност уласка новог оператора на тржиште. Уколико постоји могућност уласка новог оператора, јавља се притисак од стране потенцијалних конкурената на постојеће операторе на тржишту и тиме подиже општи ниво конкуренције на тржишту.

Географска димензија релевантног тржишта је област (географско подручје) у којој су заинтересовани привредни субјекти укључени у понуду и потражњу релевантних производа и услуга, у којој су услови конкурентности слични или довољно хомогени и која се може препознати као различита од суседних области у којима су преовлађујући услови конкурентности знатно различити.

3.1. Карактеристике релевантног тржишта

Изнајмљивање линија, као вид услуге у области електронских комуникација, односи се на пружање услуге изнајмљивања преносног капацитета између две терминалне тачке мреже. Изнајмљена линија се састоји од преносног дела, који се односи на преносни капацитет у језгру мреже и терминалног дела, који повезује оператора са локацијом крајњег корисника.

Основне карактеристике изнајмљене линије су:

1. капацитет/ брзина преноса (ширина пропусног опсега);
2. дужина линије/удаљеност између прикључних тачака;
3. географска локација терминалних тачака;
4. гарантовани квалитет услуге.

Према препорукама Европске комисије, релевантно тржиште изнајмљених линија на малопродајном нивоу треба да укључи и основни скуп изнајмљених линија.

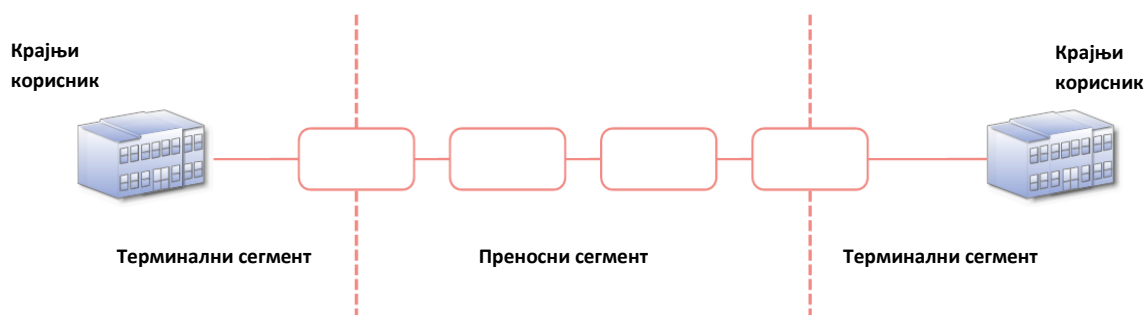
Малопродајно тржиште основног скупа изнајмљених линија се односи на дефинисан опсег изнајмљених линија и то према типу (аналогна, дигитална), намени (за пренос говора, података, симетричан/несиметричан пренос и сл.) и капацитету изнајмљене линије.

Сагласно одредби члана 69. Закона, Агенција ближе прописује обим, садржај и начин коришћења основног скупа изнајмљених линија, а након одређивања оператора са ЗТС на релевантном тржишту.

3.1.1. Подела изнајмљених линија

Тржиште изнајмљених линија тј. изнајмљене линије могу, према намени и начину реализације, да се поделе у две категорије:

- терминални сегмент (*Terminating Segment*), који повезује опрему оператора корисника са опремом крајњег корисника и
- преносни сегмент (*Trunk Segment*) који је капацитет у преносном систему и намењен је за повезивање тачака мреже оператора – корисника.

Слика 1. Приказ изнајмљене линије

Терминални сегмент изнајмљених линија може се дефинисати као веза између крајњег корисника и оператора, односно тачке у мрежи оператора од које крајњи корисник више нема резервисану линију само за себе.

Преносни сегмент изнајмљених линија је веза између терминалних тачака мреже оператора који пружа услугу изнајмљених линија и терминалних тачака мреже оператора корисника који на основу закљученог уговора има право приступа и коришћења целокупне физичке везе.

Међутим, овакав теоријски приступ, који је у складу са Препоруком Европске комисије² не може да да јасну разлику (или границу) између терминалног и преносног сегмента изнајмљених линија, а то значи да граница између ових сегмената

² 2007/879/EC Commission Recommendation on relevant product and service markets

изнајмљених линија зависи од топологије мреже која је специфична за сваку државу, па наведену границу одређује надлежно регулаторно тело на основу националних специфичности. Реална слика тржишта у Републици Србији која је добијена анализом података из упитника које су доставили оператори, то потврђује. Наиме, ценовник изнајмљених линија оператора „Телеком Србија“ а.д., као највећег оператора који пружа услугу изнајмљивања линија, садржи податке који се односе само на капацитет, тј. брзину и врсту (месна, међумесна) изнајмљене линије, што значи да цене не зависе од тога да ли се ради о терминалном или преносном сегменту изнајмљених линија.

Поменути теоријски приступ разграничења и дефинисања терминалног и преносног сегмента изнајмљених линија има још један ограничавајући фактор. Наиме, граница између терминалног и преносног сегмента ће се неминовно померати услед сталног развоја и еволуције електронских комуникационих мрежа. То значи да ће се, на пример, тачка у оквиру опреме за пренос и мултиплексирање постепено померати све ближе кориснику, што ће за последицу имати значајно скраћивање просечне дужине каблова у мрежи за приступ. То би даље значило да би првобитно изнајмљена линија, која се састоји од терминалног сегмента, постала изнајмљена линија која би се састојала и од терминалног и од преносног сегмента.

У складу са тим, оваква подела тржишта изнајмљених линија може да постане веома проблематична уколико би обавезе наметнуте оператору са ЗТС зависиле од тога да ли се ради о терминалном или о преносном делу изнајмљених линија.

У пракси развијених земаља, на тржишту изнајмљених линија најчешће се разматра само терминални сегмент на veleпродајном нивоу.

На основу наведеног, Агенција релевантно тржиште неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће га третирати као тржиште изнајмљених линија „од краја до краја“ (*end to end*).

3.1.2. Малопродајни и veleпродајни ниво тржишта

Крајњи корисници, као што су различите компаније, организације, институције и јавне агенције (установе), изнајмљене линије користе за повезивање две или више својих географски раздвојених локација како би се успоставио несметан пренос различитих података. Овакав начин изнајмљивања линија, односно пружања услуге изнајмљивања линија, означава се као малопродајна услуга изнајмљивања линија.

За разлику од поменуте малопродаје изнајмљивања линија, главни „купци“ изнајмљених линија на veleпродајном нивоу су оператори који изнајмљене линије користе за пружање услуге изнајмљивања линија на малопродајном нивоу, као и за пружање других електронских комуникационих услуга крајњим корисницима или пак другим операторима (пружаоцима услуга електронских комуникација). На veleпродајном нивоу корисници услуге су пружаоци других електронских комуникационих услуга: услуга јавно доступне телефонске услуге у фиксним и

мобилним мрежама, услуге широкопојасног приступа Интернету, услуге преноса података, VPN услуге и др. Услуга изнајмљивања линија нарочито добија на значају са појавом нових оператора.

Агенција констатује да у случају значајног конкурентског притиска на нивоу малопродаје, у димензију услуга релевантног тржишта треба укључити и услугу изнајмљивања линија коју оператори пружају за властите потребе.

Међутим, на основу података достављених од стране оператора о степену развијености и организацији мрежа, о врсти, капацитету и броју изнајмљених линија, као и о приходима оствареним од ове услуге, Агенција није препознала да је на тржишту изнајмљених линија могуће одвојено посматрати малопродају и велепродају.

На основу података Агенције, оператори који су пружали услугу велепродаје изнајмљивања линија у периоду 2012-2014. године су:

- „Телеком Србија“ а.д.,
- „Telenor“ d.o.o. Beograd,
- Vip mobile d.o.o. Beograd,
- „Serbia Broadband - Srpske kablovske mreže“ d.o.o. Beograd,
- SPACE HELLAS d.o.o. Beograd,
- Pantel International d.o.o. Beograd,
- „SAT-TRAKT“ d.o.o. Ваčka Topola,
- Turk Telekom International SRB d.o.o. Beograd.

На основу оствареног прихода од пружања услуге изнајмљивања линија у 2014. години, „Телеком Србија“ а.д. заузима висок проценат тржишног учешћа. Међутим, поређењем података о оствареним приходима, може се уочити смањење тржишног учешћа оператора „Телеком Србија“ а.д. са 95%, колико је износило 2008. године, на приближно 88% у 2009. години, односно на 50,09% у 2014. години. Иако постоји тренд смањења тржишног удела „Телеком Србија“ а.д., он је и даље висок и Агенција констатује да у блиској будућности не могу да се очекују веће промене и померања на тржишту у смислу стварања потпуне конкуренције.

Пре дефинисања услуга и географске димензије услуга потребно је утврдити супституцију на страни тражње. Након дефинисања малопродајног тржишта одређује се припадајуће велепродајно тржиште.

3.2. Супституција на страни тражње

Под супституцијом на страни тражње се подразумева понуда услуга које корисник сматра заменљивим, у погледу карактеристика, цене и намене, на посматраном релевантном тржишту. Уколико постоји супституција на страни тражње, значи да се корисници у случају релативно малог али значајног трајног повећања цене услуге могу преоријентисати на лако доступне заменљиве услуге, одговарајући тако на повећање

цене. Уколико сви оператори пружају исти скуп услуга, у случају да један од њих повећа цену услуге, његови дотадашњи корисници имају опцију да пређу код другог оператора и тиме оператора који се одлучио на повећање цена присиле да врати цене на претходни ниво, јер ће у супротном изгубити део корисника и тиме смањити свој удео на тржишту. Јача супституција на страни тражње значи већа ограничења за операторе у погледу могућег повећања цена корисницима. Потврда да су одређене услуге заменљиве на страни тражње је смањење прихода (губитак продаје/смањење броја корисника) оператора који пружа услугу на релевантном тржишту.

Агенција је разматрала и да ли су линије чија је једна тачка ван Републике Србије супститут изнајмљеној линији која је у оквиру Републике Србије.

Агенција сматра да се утврђивањем супституције на страни тражње на малопродајном нивоу постављају основи за утврђивање супституције на veleпродајном нивоу.

3.2.1. Супституција на страни тражње – малопродајни ниво

У циљу сагледавања супституције на страни тражње, Агенција приступа идентификовању услуга, односно производа који могу да пруже услуге које су функционално еквивалентне услузи традиционалне изнајмљене линије, тј. могу да буду блиски или савршени супститути за услугу традиционалних изнајмљених линија.

При одређивању супститута на страни тражње, параметри који се узимају у обзир су:

- капацитет,
- цена,
- потребе корисника и навике.

У Препоруци Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима, при дефинисању изнајмљене линије наводи се да је реч о: „*додељеним конекцијама и капацитету*“ и скреће пажњу на поштовање принципа технолошке неутралности односно пружање услуга коришћењем различитих технологија.

Основне функционалне карактеристике изнајмљене линије су:

- пружање сталног капацитета преноса између две тачке (у истој или различитим мрежама);
- не укључује комутацију (*routing*) контролисано од стране корисника;
- омогућава гарантовани, децидирани, симетрични, транспарентни преносни капацитет;
- пружање гарантованог квалитета капацитета преноса (*SLA*).

У релевантном периоду, према подацима добијеним од оператора на захтев Агенције, било је корисника аналогних изнајмљених линија, па се може закључити да није завршен потпун прелазак са аналогних изнајмљених линија на дигиталне изнајмљене линије.

Агенција је разматрала најзаступљеније услуге које се пружају на малопродајном тржишту, јер оне чине основу самог тржишта.

Према подацима из упитника, на крају 2014. године најзаступљенија услуга изнајмљивања линија на малопродајном нивоу је реализована коришћењем традиционалних изнајмљених линија капацитета 2 Mb/s, а затим Етернет линија: 10 Mb/s и 100 Mb/s.

Етернет (*Ethernet*) је најраширенија мрежна технологија, која се због брзог технолошког развоја, раширености и повољних цена све више појављује као стандардна технологија за широкопојасне мреже. Етернет линије су доступне у капацитетима од 10 Mb/s или 100 Mb/s, 1 Gb/s и 10 Gb/s. У Републици Србији се Етернет нуди са капацитетом до 10 Mb/s, а Етернет у комбинацији са SDH се нуди са капацитетом од преко 100 Mb/s. Етернет, за разлику од традиционалне изнајмљене линије, у основи не омогућава константну ширину пропусног опсега (сталну брзину), што се веома лако постиже уградњом додатних конвертора (интерфејса). То значи да Етернет може уз мање (једноставне) модификације, које не представљају велики трошак, да се конфигурише, чиме се омогућава пружање услуге која је функционално еквивалентна услузи давања у закуп традиционалне изнајмљене линије великог капацитета. Под услугом изнајмљивања линије преко Етернет технологије сматра се изнајмљена линија између две прикључне тачке (тачка-тачка) са интерфејсима који омогућавају гарантовани симетрични преносни капацитет.

Са становишта цена, Агенција констатује да би оператори, користећи јефтинију Етернет технологију, своје услуге могли да пружају по нижим ценама у односу на конкуренцију која за пружање својих услуга, као средство, користи традиционалне изнајмљене линије, па би се корисници одлучили на промену услуга у случају релативно мале промене цена.

На основу свега наведеног, може се закључити да Етернет линије представљају супститут за услугу изнајмљивања линија на страни тражње.

Поред услуге изнајмљивања линија преко технологије комутације пакета, крајњи корисници користе и аналогне изнајмљене линије и традиционалне дигиталне линије (SDH, PDH, S(HDSL)).

Аналогне изнајмљене линије су првенствено намењене преносу телефонског сигнала, а могу се користити и за пренос података коришћењем модема. Аналогне изнајмљене линије могу бити двожичне и четворожичне. Упоредивши аналогне изнајмљене линије и изнајмљене линије преко Етернет технологије можемо уочити следеће: Етернет линије омогућавају брзине преноса веће од 64 kb/s, а аналогне линије се користе првенствено за пренос говора, као и података мањим брзинама. Према подацима добијеним из упитника достављених од стране оператора, број аналогних изнајмљених линија опада, па се може закључити да крајњи корисници све више користе нове технологије, између осталог и због нижих трошкова.

На основу свега наведеног, може се закључити да аналогне изнајмљене линије не представљају супститут за услугу изнајмљивања линија преко Етернет технологије на страни тражње.

Агенција под појмом **традиционалне дигиталне линије** сматра изнајмљене линије преко PDH, SDH или (S)HDSL преносне технологије. На основу података из упитника достављених од стране оператора, број традиционалних дигиталних линија се смањило у посматраном периоду. Међутим, с обзиром на њихову заступљеност може се закључити да са становишта крајњих корисника, оне представљају функционални супститут услузи изнајмљивања линија преко Етернет технологије и Агенција сматра да се, у периоду на који се односи ова анализа, потребе крајњих корисника неће променити у обиму који би довео до другачијег закључка.

Агенција закључује, на основу свега наведеног, да традиционалне дигиталне изнајмљене линије представљају супститут за услугу изнајмљивања линија преко Етернет технологије на страни тражње.

Агенција је, затим, на основу података из упитника достављених од стране оператора, разматрала да ли су, у периоду на који се односи предметна анализа, различити преносни капацитети део истог тржишта. На малопродајном нивоу су у посматраном периоду, а зависно од технологије, оператори пружали услугу изнајмљивања линија капацитета највише у границама од 64 kb/s до 622 Mb/s. С обзиром да се на тржишту изнајмљених линија пружају услуге изнајмљивања линија различитих капацитета преноса, Агенција је анализирала могућност супституције капацитета изнајмљених линија преко функционалних и ценовних карактеристика.

Функционална заменљивост значи да је крајњи корисник у могућности да уместо изнајмљене линије већег капацитета користи више линија мањих капацитета уз исти ниво квалитета услуге, с обзиром да порастом преносног капацитета линије цена по јединици преносног капацитета опада. Агенција оцењује да се, узимајући у обзир да крајњи корисник може користити више линија мањих капацитета или једну линију већег капацитета, а да при томе ниво квалитета услуге остане непромењен, различити капацитети изнајмљених линија могу сматрати делом истог тржишта.

На основу података из достављених упитника, може се закључити да порастом капацитета изнајмљене линије цена по јединици капацитета опада, нпр. цена изнајмљене линије капацитета од 140/155 Mb/s није 4 пута већа од цене изнајмљене линије капацитета 34 Mb/s, већ приближно 2 пута. То значи да крајњи корисник може заменом изнајмљене линије већег капацитета, у зависности од повећања цене, за већи капацитет плаћати сличну, чак и нижу цену по јединици капацитета, а добити бољу услугу.

Анализирајући функционалну и ценовну заменљивост, може се закључити да ће корисник уместо више линија мањег капацитета узети линију већег капацитета уз исти ниво квалитета услуге.

На основу наведеног, Агенција закључује да се изнајмљене линије свих преносних капацитета могу сматрати супститутима, односно саставним делом истог малопродајног тржишта и да није потребно делити предметно тржиште према капацитетима изнајмљених линија.

xWDM (*Wavelength Division Multiplexing - WDM*), мултиплексирање таласних дужина, је скуп технологија које се користе за повећање капацитета преноса у оптичким кабловима превентивно у језгру мреже оператора. Ова технологија омогућава да се више канала, који преносе податке брзинама реда Gb/s, мултиплексира у једно влакно коришћењем различитих таласних дужина за сваки канал. Тако се може постићи брзина преноса до 40 Gb/s. На основу података из упитника које су доставили оператори, утврђено је да се услуга изнајмљивања линије коришћењем xWDM преносне технологије у посматраном периоду, пружала искључиво на veleпродајном нивоу, у језгру мреже (преносни сегмент), што значи да је учешће линија преко xWDM технологије које се пружају до локације крајњих корисника 0%. С обзиром на потребе крајњих корисника не очекује се значајна промена у наредном периоду, у обиму да се ова услуга сматра супститутом за услугу изнајмљивања линија.

На основу свега наведеног, може се закључити да xWDM технологија не представља супститут за услугу изнајмљивања линија преко Етернет технологије на страни тражње.

Агенција је, даље, разматрала да ли су националне изнајмљене линије и међународне изнајмљене линије део истог предметног малопродајног тржишта. Национална изнајмљена линија је линија која има обе тачке унутар граница Републике Србије. Међународна изнајмљена линија је изнајмљена линија код које је једна тачка на територији Републике Србије, а друга тачка ван граница Републике Србије.

То значи да, уколико оператор повећа цену националне изнајмљене линије, крајњи корисник неће моћи ту услугу заменити услугом изнајмљивања међународне линије, јер на тај начин не може повезати два објекта у Републици Србији. Такође, у случају да дође до повећања цене услуге изнајмљивања међународне линије, а крајњи корисник жели да повеже свој објекат који се налази ван граница Републике Србије, не може услугу изнајмљивања међународне линије да замени услугом изнајмљивања националне линије. Ова суштинска разлика између националне и међународне изнајмљене линије укида потребу за њиховим ценовним поређењем.

На основу наведеног, Агенција закључује да услуге изнајмљивања националне и међународне линије нису део истог малопродајног тржишта.

Такође, Агенција сматра да тражња за veleпродајном услугом изнајмљивања линија произилази из тражње за услугом изнајмљивања националне линије преко Етернет преносне технологије, укључујући и услуге које се пружају по „best effort“ принципу и преко традиционалних дигиталних линија на малопродајном тржишту, без обзира на преносни капацитет изнајмљене линије и преносни медијум.

Границе малопродајног тржишта су у оквиру граница Републике Србије.

3.2.2. Супституција на страни тражње – велепродајни ниво

Оператори, пружаоци услуге изнајмљивања линија на велепродајном нивоу, могу те услуге да понуде свом малопродајном сегменту или другим операторима који нуде своје услуге крајњим корисницима.

На велепродајном тржишту изнајмљених линија услуге су најчешће намењене другим операторима, који их користе за директно или индиректно пружање својих услуга крајњим корисницима или пословним субјектима којима за пословну комуникацију треба пренос података великим брзинама. Предности оваквог приступа су, осим велике брзине, сигурност и безбедност, као и могућност сталног приступа Интернету за велики број корисника. Такође, у случају да користе услугу изнајмљивања линије на нивоу велепродаје, оператори не морају да инвестирају у своју мрежу.

Европска комисија, у Експланаторном меморандуму³, наводи да је велепродајно тржиште изнајмљених линија могуће поделити на два сегмента: терминалне сегменте изнајмљених линија и преносне сегменте изнајмљених линија.

Агенција, на основу националних специфичности (постојеће стање) и података за период 2012-2014. година, достављених од стране оператора, о степену развијености и организацији мрежа, о врсти, броју и капацитету изнајмљених линија, о приходима од пружања услуге изнајмљивања линија и мрежној инфраструктури, као и на основу анализе тржишта, закључила је да се за релевантно тржиште, изнајмљене линије неће делити на терминални и преносни сегмент, већ ће се третирати као изнајмљена линија „од краја до краја“ (*end to end*).

Агенција је, с обзиром да тражња на велепродајном тржишту произилази из тражње на малопродајном тржишту, у анализи супституције на страни тражње на велепродајном тржишту, пошла од закључака наведених за малопродајно тржиште.

То значи да изнајмљене линије преко Етернет преносних технологија и традиционалне дигиталне изнајмљене линије припадају истом велепродајном тржишту и да није потребно радити поделу тржишта према преносним капацитетима и на велепродајном нивоу. Међутим, оператори имају потребу за услугама изнајмљивања линија и у циљу развоја и проширења своје мреже или због повезивања са мрежама других оператора.

xWDM технологија која је претходно већ разматрана, омогућава операторима проширење капацитета без постављања додатних оптичких каблова, надоградњом мултиплексера и демултиплексера на крајевима линка. Према подацима које су доставили оператори, само један оператор пружа услугу велепродаје изнајмљивања линија преко xWDM технологије и то у преносном делу мреже.

³ Explanatory note C(2007) 5406, стр. 38

На основу свега наведеног, Агенција закључује да дигиталне изнајмљене линије представљају супститут за услугу изнајмљивања линија преко Етернет технологије на страни тражње.

Агенција је разматрала да ли услуге изнајмљивања линија које оператори пружају преко сопствене инфраструктуре за приступ, односно за своје потребе (*self supply*), у циљу пружања услуге крајњим корисницима, улазе у релевантно тржиште и утичу на одређивање цена изнајмљених линија.

Уколико оператор са ЗТС пружа услугу изнајмљивања линија на нивоу veleпродаје и повећа цену те услуге, малопродајна цена услуге изнајмљивања линија би, такође, требало да се повећа као последица повећања veleпродајних трошкова који се пребацују на крајњег корисника. Крајњи корисници би, у том случају, прешли на коришћење услуге изнајмљивања линија које се пружају преко сопствене мреже због повољнијих цена. То значи да, када не би било претходне регулације тржишта, крајњи корисници би због повећања цене veleпродајне услуге прелазили на друге малопродајне услуге, што би имало за резултат смањење продаје veleпродајне услуге.

На основу наведеног, Агенција закључује да услуга изнајмљивања линија коју оператори пружају за своје потребе (*self supply*), односно за пружање услуге крајњим корисницима, припада релевантном тржишту у димензији услуга.

3.3. Супституција на страни понуде

Приликом процене супституције на страни понуде узима се у обзир вероватноћа да оператори који тренутно нису активни на релевантном тржишту, без значајнијих улагања, као одговор на мало, али значајно, трајно повећање цена оператора са ЗТС, почну са пружањем услуга на посматраном тржишту, у прихватљивом временском року, чиме би се створили услови за притисак од стране конкуренције на тржишту.

Оператори који изнајмљене линије користе за пружање услуга крајњим корисницима, користе различиту преносну инфраструктуру, као што су: мрежа реализована бакарним парама, кабловска мрежа, оптичка мрежа и бежична мрежа (FWA). У последње време, оператори се све више опредељују за Етернет који је једна од најраспрострањенијих локалних мрежа на свету. Брз технолошки развој, доступност и широка распрострањеност, али и ценовна приступачност Етернета (као мрежне технологије) доприноси све већој заступљености мрежа заснованих на Етернету. Са новом, 10-гигабитном Етернет технологијом, Етернет постаје све већи конкурент традиционалним изнајмљеним линијама.

Сходно наведеном и у складу са новим регулаторним оквиром, Агенција релевантно тржиште није анализирао у зависности од технологије, већ је приликом одређивања замена (супститута) за услугу на страни понуде, у обзир узимала услуге које су по својој функционалности и цени сличне или готово једнаке услузи изнајмљивања линија.

У Прегледу релевантних тржишта Европске комисије⁴, у напомени број 13 наведено је да „изнајмљене линије са алтернативним интерфејсима (укључујући и Етернет) морају да се укључе у велепродајно тржиште изнајмљених линија уколико се покаже да су, према принципима права конкуренције, изнајмљене линије са алтернативним интерфејсима заменљиве са изнајмљеним линијама са традиционалним врстама интерфејса, нарочито ако су њихова функционалност и цена упоредиви (једнаки)“.

Поређењем карактеристика приступног (терминалног) дела традиционалних изнајмљених линија са Етернетом, приликом одређивања супститута на страни тражње, може се рећи да, иако Етернет у основи не омогућава константну ширину пропусног опсега (сталну брзину), уградњом додатних конвертора (интерфејса), уз мање измене, може да се конфигурише тако да **Етернет представља услугу која је функционално еквивалентна услузи изнајмљивања традиционалне линије великог капацитета.**

Када се посматра супституција на страни понуде, оператори који пружају услугу изнајмљивања линија за своје потребе, односно својим крајњим корисницима, могу, у случају повећања цена оператора са ЗТС, у кратком временском року да почну да пружају услугу велепродаје изнајмљивања линија. На основу наведеног, **Агенција констатује, са аспекта понуде, да велепродајно тржиште изнајмљених линија обухвата и изнајмљене линије које оператори пружају са сопствене потребе (*self supply*), односно својим крајњим корисницима.**

3.4. Потенцијална конкуренција

На основу података добијених од оператора, Агенција је утврдила да се у периоду на који се односи ова анализа, закључно са 31.12.2014. године, тржиште изнајмљених линија постепено кретало у правцу конкуренције, али да и даље постоји оператор са ЗТС. Разлог за то је чињеница да „Телеком Србија“ а.д. поседује мрежу за приступ на целокупној територији Републике Србије и истовремено приступ до великог броја крајњих корисника. То такође значи и да има најбољу могућност за приступ до крајње тачке конекције (*last mile*).

Такође, Агенција закључује да би у наредном периоду могло да дође до промена на релевантном тржишту. Наиме, већи оператори електронских комуникација који већ имају изграђену сопствену мрежну инфраструктуру, у оквиру своје понуде могу да пруже услугу изнајмљивања линија на релевантном тржишту у Републици Србији. Међутим, оператори кабловских дистрибутивних мрежа немају широко распрострањену инфраструктуру у обиму који има „Телеком Србија“ а.д. и у великом броју случајева закупљују постојећу инфраструктуру од „Телеком Србија“ а.д. или осталих привредних субјеката који имају одговарајуће капацитете за изнајмљивање инфраструктуре или нуде услугу изнајмљивања линија на малопродајном новоу. Поред

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of regions on market reviews under the EU Regulatory Framework (2nd report), Consolidating the internal market for electronic communications, 11.7.2007

поменутих оператора, као потенцијални пружаоци услуге изнајмљивања линија издвајају се јавна предузећа: ЈП „Електропривреда Србије“ Београд, „Железнице Србије“ а.д. Београд и ЈП „Транснафта“ Панчево. Наведена предузећа имају, у значајној мери, изграђену оптичку инфраструктуру, коју у овом тренутку користе за сопствене потребе. Уколико би се ова предузећа одлучила за комерцијално пружање услуге изнајмљивања линија, Агенција констатује да би на релевантном тржишту дошло до промена које би се огледале у стварању израженије и ефикасније конкуренције, што би за последицу имало стварање повољнијих услова за све будуће кориснике услуга изнајмљивања линија, у целини. У складу са наведеним, Агенција констатује да на релевантном тржишту оператор „Телеком Србија“ а.д. има положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкуренције и корисника услуга. У наредном периоду се може очекивати повећање броја пружаоца услуга на овом тржишту, међутим, још увек је неизвесно када ће поменути потенцијални пружаоци услуге изнајмљивања линија достићи значајније тржишно учешће.

3.5. Географска димензија тржишта

Граница географске димензије релевантног тржишта је по правилу одређена подручјем које је покривено мрежом и подручјем на којем су регулаторни услови једнаки. Како ће се одредити географска димензија тржишта зависи и од процене супституције на страни тражње и супституције на страни понуде.

С обзиром на то да су услови за пружање услуге изнајмљивања линија једнаки на целокупној територији Републике Србије и да нису везани за посебне регионе или подручја, може се рећи да је географска димензија тржишта изнајмљених линија цела територија Републике Србије.

3.6. Закључак о релевантном тржишту

На основу података које су оператори доставили Агенцији о броју и капацитету изнајмљених линија, о приходима од пружања услуге изнајмљивања линија и о мрежној инфраструктури, као и на основу резултата спроведене анализе, Агенција је закључила да релевантно тржиште подразумева (чини) искључиво велепродајни ниво.

Такође, из већ наведених разлога, изнајмљене линије се, за потребе анализе, нису делиле на терминални и преносни сегмент, већ су третиране као изнајмљена линија „од краја до краја“ (*end to end*).

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да Етернет технологија представља услугу која је замена за традиционалне изнајмљене линије. Наиме, како је већ речено, Етернет, уз одређене модификације (одређеним конфигурисањем), може да омогући услугу која је функционално еквивалентна услузи изнајмљивања традиционалне линије великог капацитета. Такође, цене Етернет линкова могу да изврше значајан притисак на оператора са ЗТС који

пружа услугу изнајмљивања традиционалних линија. На тај начин би конкуренти, користећи јефтинију Етернет технологију, могли да пружају своје услуге по нижим ценама у односу на конкуренцију која за пружање својих услуга, као средство, користи традиционалне изнајмљене линије.

Агенција је закључила да на релевантном тржишту у Републици Србији тренутно не постоји довољно ефективна конкуренција и да је оператор „Телеком Србија“ а.д. оператор који има значајну тржишну снагу на предметном тржишту.

Тржиште изнајмљених линија у географској димензији је територија Републике Србије.

4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Анализа релевантног тржишта се спроводи у циљу утврђивања евентуалног постојања оператора са ЗТС на датом тржишту, као и утврђивања потребе за задржавањем постојећих наметнутих обавеза или њиховим евентуалним укидањем. Значајна тржишна снага, како је прописано одредбом члана 61. Закона, подразумева да оператор, сам или заједно са другим операторима, има доминантан положај, односно положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, оператора корисника и коначно потрошача. Када је дефинисање значајне тржишне снаге у питању, потребно је анализом додатно испитати да ли постоје повезана тржишта, као и преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште.

Анализа релевантног тржишта се обавља у складу са критеријумима који су наведени у даљем тексту, а прописани су одредбом члана 61. Закона.

4.1. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге

Критеријуми за утврђивање значајне тржишне снаге појединачног оператора представљају параметре који морају у одређеној мери да буду задовољени да би била створена адекватна основа за доношење одговарајућих одлука и могуће идентификовање потенцијалног оператора са ЗТС.

За утврђивање појединачне тржишне снаге оператора коришћени су следећи критеријуми:

1. величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
2. контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати;
3. технолошка предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;
4. недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца;
5. економија обима;
6. економија опсега;
7. степен вертикалне интеграције.

4.1.1. Величина оператора и конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту

Тржишно учешће представља основни и изузетно значајан показатељ снаге појединачног оператора и његове улоге на релевантном тржишту. Тржишно учешће појединачног оператора представља процентуално учешће у укупном обиму пружених услуга, као и учешће у укупном износу остварених прихода на релевантном тржишту у одређеном временском периоду.

Посматрано у складу са Смерницама Европске комисије 2002/С 165/03⁵, тржишно учешће појединачног оператора представља потребан услов, али не представља комплетну основу за одређивање потенцијалне значајне тржишне снаге. Тржишно учешће је неопходно посматрати као значајан показатељ због тога што постоји изузетно мала вероватноћа да оператор који заузима релативно мали проценат тржишта (мерен обимом пружених услуга и/или оствареним приходима) може да остварује значајну улогу на одређеном тржишту. У складу са праксом Европске уније, тржишно учешће испод 25% се сматра ограничавајућим фактором у остваривању значајне тржишне снаге. У складу са праксом одлучивања у Европској унији, индикатори који указују на постојање доминације на тржишту, обично се појављују у ситуацијама када тржишно учешће премаши 40%. Узимајући даље у обзир праксу Европске комисије, закључује се да, уколико оператор има веома велико тржишно учешће од преко 50%, то само по себи, осим у изузетним случајевима, представља доказ да он може бити у могућности да оствари појединачну значајну тржишну снагу. Такође, до доминације на тржишту може доћи и без постојања великог тржишног учешћа.

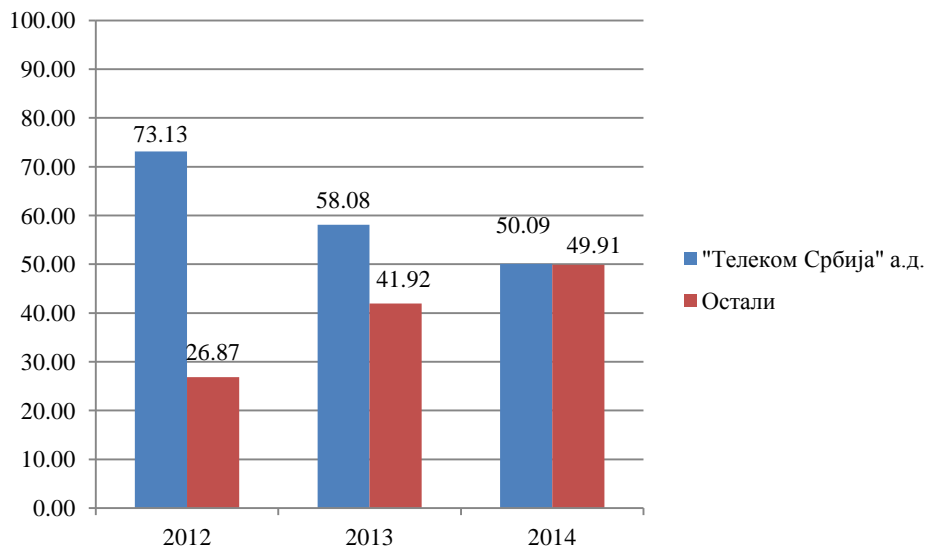
Када се процењује значајна тржишна снага неопходно је имати у виду и временску компоненту, што се односи на кретање тржишног учешћа оператора у одређеном временском периоду. Промене у кретању тржишног учешћа током времена могу представљати показатељ одређених кретања у правцу јачања конкуренције, али се то мора посматрати у склопу осталих показатеља због тога што значајна тржишна снага може постојати и у случају када тржишно учешће одређеног оператора бележи смањење у одређеном временском периоду.

Према достављеним подацима, оператори који пружају услугу изнајмљивања линија су:

- „Телеком Србија“ а.д.,
- „Telenor“ d.o.o. Beograd,
- Vip mobile d.o.o. Beograd,
- „Serbia Broadband - Srpske kablovske mreže“ d.o.o. Beograd,
- SPACE HELLAS d.o.o. Beograd,
- „SAT-TRAKT“ d.o.o. Ваčka Topola,
- Turk Telekom International SRB d.o.o. Beograd.

Тржишно учешће оператора према приходима приказано је на слици испод.

⁵ Commission guidelines on market analysis and the assessment of significant market power under the Community regulatory framework for electronic communications networks and services (2002/C 165/03)

Слика 2. Тржишно учешће оператора према приходима од услуге изнајмљивања линија

Тржишно учешће оператора „Телеком Србија“ а.д. је и даље значајно и поред приметног опадајућег тренда, посматрано према укупним приходима од услуге изнајмљивања линија у трогодишњем периоду (2012 - 2014. година). Имајући у виду и даље висок степен тржишног учешћа оператора „Телеком Србија“ а.д. мерено приходима на релевантном тржишту, Агенција констатује да овакав положај на тржишту омогућава оператору „Телеком Србија“ а.д. да се понаша независно од конкурената, својих претплатника и коначно потрошача.

4.1.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати

Оваква ситуација на одређеном тржишту постоји када један оператор има контролу над значајним делом електронске комуникационе инфраструктуре или чак над целом мрежом.

Улагања у инфраструктурне капацитете, са економског аспекта, представљају значајан и свеобухватан вид улагања у системе и услуге који представљају основу за обављање одређене економске активности. Овде се појављују изузетно високи трошкови, дуг период везивања средстава, а што је од изузетног значаја, поседовање овакве врсте средстава испољава значајне карактеристике монопола.

Када је инфраструктура за пружање услуге електронских комуникација у питању, присутни су високи трошкови изградње који представљају компоненту коју није могуће у потпуности надокнадити у случају евентуалног повлачења са тржишта.

Да би приступио крајњим корисницима, оператор мора да изгради сопствену инфраструктуру или да користи постојећу инфраструктуру другог оператора. Без обзира на врсту технологије, због свих поменутих карактеристика инфраструктурних

улагања, изградња сопствене инфраструктуре представља изузетно тежак и захтеван поступак уласка на одређено тржиште. То се односи како на саме грађевинске радове (постављање канализације, провлачење каблова), тако и на сам поступак добијања потребних дозвола.

„Телеком Србија“ а.д. располаже комплетном инфраструктуром за пружање услуге изнајмљивања линија, а то значи да поседује:

- мрежу за приступ,
- системе преноса,
- мрежу за транспорт,
- канализацију у којој је положена кабловска инфраструктура.

Од поменуте инфраструктуре тешко је реплицирати (са становишта потребне количине средстава и уложеног времена) мрежу за приступ и канализацију. Како ово представља основ за услугу изнајмљивања линија, може се закључити да, када је реч о релевантном тржишту, предузеће „Телеком Србија“ а.д. контролише инфраструктуру која не може лако да се реплицира.

Што се тиче динамике будућег развоја, „Телеком Србија“ а.д. је у могућности да искористи све предности претходно изграђене инфраструктуре за ширење сопствених активности и јачање утицаја на релевантном тржишту.

У складу са претходно наведеним, може се констатовати да је овај вид инфраструктуре тешко реплицирати и да би овакав тип инвестиционих улагања захтевао велике износе средстава, као и утрошак времена. На основу тога се може извести закључак да **на релевантном тржишту ни један оператор нема могућности да реплицира постојећу инфраструктуру коју поседује „Телеком Србија“ а.д. и да на тај начин угрози тржишни положај који ово предузеће има на релевантном тржишту изнајмљених линија.**

4.1.3. Технолошка предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту

Када се узму у разматрање технолошке предности или супериорност одређених учесника на тржишту, суштинска предност се односи на већ постојећу мрежу тј. постављену инфраструктуру за пружање услуге изнајмљивања линија.

У случају изнајмљивања линија, издваја се инфраструктура оператора „Телеком Србија“ а.д., као водећег оператора на посматраном тржишту. Ова инфраструктура, због своје комплексности, трошкова изградње, као и времена које је потребно да се она изгради и стави у функцију, пружа огромне предности и технолошку супериорност предузећу које је има у поседу.

4.1.4. Недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца

Када на релевантном тржишту постоји одређен степен преговарачке моћи купаца онда то подразумева постојање способности купаца одређене услуге електронских комуникација да утичу на понашање пружаоца услуге. Преговарачка моћ купаца се у суштини манифестује путем утицаја на ценовну политику пружаоца услуге, као и на квалитет саме услуге. Преговарачка моћ купаца постоји када купци имају довољно јак утицај, када је омогућено њихово колективно деловање, као и када су трошкови преласка на другу услугу која задовољава исту потребу купаца ниски.

Недостатак преговарачке моћи купаца на релевантном тржишту електронских комуникација значи да купци и поред сопственог утицаја на приходе пружаоца релевантне услуге, као и добре информисаности, немају одговарајуће могућности да на пружаоца услуге и утичу. Ова чињеница у великој мери има корелацију са евентуалним постојањем или непостојањем супститута за одређени производ или услугу.

Имајући у виду релевантно тржиште, може се констатовати да постоји занемарљиво мала преговарачка моћ купаца. Инфраструктура за приступ на велепродајном нивоу у изузетно великом проценту је у власништву „Телеком Србија“ а.д.

4.1.5. Економија обима

Економија обима се односи на смањивање просечних трошкова пружања услуге изнајмљених линија путем продукције већег обима услуга и повећања броја корисника. У суштини, ово се односи на ситуацију у којој постоји могућност да се већ креирана инфраструктура за пружање одређене врсте услуге електронских комуникација, а која у себи садржи високе фиксне трошкове, без значајних додатних трошкова искористи за ширење базе корисника.

Када се посматра ово релевантно тржиште, пошто је извршено иницијално улагање у инфраструктуру, просечни трошкови се смањују са повећањем обима пружања услуга. „Телеком Србија“ а.д. је дуго времена био једини оператор фиксне телефоније и као такав располаже изузетно развијеном инфраструктуром, путем које има могућности за пружање широког асортимана услуга електронских комуникација. **Што се тиче изнајмљених линија, „Телеком Србија“ а.д. користи постојећу инфраструктуру за ширење базе корисника и на тај начин остварује значајну економију обима, што представља отежавајућу околност за наступ других оператора на релевантном тржишту.**

4.1.6. Економија опсега

Економија опсега подразумева уштеду у трошковима која произилази из заједничке употребе неке инфраструктуре за пружање више врста производа. У области електронских комуникација, она се обично јавља тамо где постоје капацитети тј. мрежа

која може да се користи за пружање више различитих услуга. Ово такође представља једну од потенцијалних баријера за улазак нових оператора на тржиште. С обзиром на то да закупом линије корисник дефинише услуге које ће пружати (уз ограничење протока), може се закључити да **постоји економија опсега, јер „Телеком Србија“ а.д. преко исте инфраструктуре пружа и друге услуге електронских комуникација (фиксна телефонија, Интернет, IPTV).**

4.1.7. Степен вертикалне интеграције

Вертикална интеграција се односи на процес у коме се врши обједињавање фаза у ланцу стварања вредности. То је процес у коме привредни субјект преузима контролу над производњом инпута (вертикална интеграција уназад) или над дистрибуцијом производа – кретање према потрошачима (вертикална интеграција унапред).

Вертикална интеграција, као врста неконкурентног понашања, представља повезивање и комбинацију различитих процеса производње, дистрибуције и продаје у оквиру привредне гране, од стране једног привредног субјекта, у циљу повећања тржишне моћи елиминисањем потенцијалне конкуренције. Овакав вид неконкурентног понашања подразумева ограничавање потенцијалних улазака на тржиште контролисањем veleпродајног и малопродајног тржишта, односно потенцијалну могућност премештања тржишне моћи на veleпродајно тржиште, а да се при том не промене цене на малопродајном тржишту.

С обзиром да у потпуности контролише целокупан процес пружања услуге јер поседује комплетну инфраструктуру преко које дистрибуира услугу крајњим корисницима, „Телеком Србија“ а.д. је вертикално интегрисана компанија.

4.2. Закључак

На основу наведених критеријума за оцену постојања оператора са ЗТС на релевантном тржишту, као и на основу резултата анализе, Агенција закључује да „Телеком Србија“ а.д. поседује степен економског утицаја који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкуренције, својих претплатника и коначно потрошача, те да би решењем Агенције, у складу са одредбама члана 62. Закона, могао да буде одређен за оператора са ЗТС на овом релевантном тржишту.

5. ПРЕПРЕКЕ ЗА РАЗВОЈ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ

Под препрекама за развој тржишне конкуренције се подразумева понашање оператора са ЗТС које је усмерено на елиминисање постојећих конкурената са тржишта, спречавање уласка нових конкурената на тржиште, као и друге врсте понашања које штете интересима крајњих корисника.

Потенцијалне препреке за развој тржишне конкуренције се идентификују у циљу стварања адекватне основе за утврђивање обавеза оператора са ЗТС.

Регулаторна пракса европских земаља идентификује основне врсте понашања оператора са ЗТС која стварају препреке за развој тржишне конкуренције⁶ и представљају препреке које се могу појавити на сваком тржишту, а то су:

1. вертикално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, што се односи на:
 - одбијање договора/ускраћивање приступа,
 - преношење тржишне снаге путем неценовних механизма,
 - преношење тржишне снаге путем ценовних механизма;
2. хоризонтално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, што се односи на:
 - везивање услуга,
 - унакрсно субвенционисање;
3. значајна тржишна снага на појединачном тржишту:
 - постављање баријера за улазак на тржиште,
 - неконкурентно понашање везано за цене,
 - неефикасност/непродуктивност.

5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Вертикално преношење тржишне снаге између тржишта се односи на случај када оператор преноси снагу са тржишта где поседује значајну тржишну снагу на потенцијално конкурентно малопродајно тржиште. Вертикално преношење значајне тржишне снаге се односи на ситуацију у којој је оператор присутан на више различитих тржишта. „Телеком Србија“ а.д. има изузетно високо учешће на релевантном тржишту и у позицији је да контролише инпуте, као нпр. делове изнајмљених линија, који су неопходни потенцијалним конкурентима и тако утиче на услове конкуренције на тржишту. Постоје следећи начини вертикалног преношења тржишне снаге:

⁶ Revised ERG Common Position on the approach to appropriate remedies in the ECNS regulatory framework, Final Version May 2006, ERG (06) 33

- Одбијање договора/ускраћивање приступа;
- Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма;
- Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма.

5.1.1. Одбијање договора/ускраћивање приступа

Овакво стање на тржишту се односи на ситуацију у којој оператор са ЗТС у потпуности одбија да понуди велепродајну услугу, као и на ситуацију у којој оператор са ЗТС нуди услугу, али под неповољним условима⁷. У овом одељку је обрађен само први случај везан за потпуно одбијање пружања одређене услуге, док је други случај разматран у другим поглављима, као што је неконкурентно понашање везано за цене.

Оператор са ЗТС који послује на одређеном велепродајном тржишту, може пренети снагу на малопродајни ниво на такав начин да одбије договор или ускрати приступ операторима који су на малопродајном нивоу конкуренција његовом малопродајном делу или повезаним друштвима.

У вези са проценама које су наведене у претходним деловима овог Извештаја, Агенција констатује да „Телеком Србија“ а.д. може имати подстицај да другим операторима ускрати приступ на релевантном тржишту.

Да би ускраћивање приступа представљало проблем потребно је да оператор са ЗТС на велепродајном нивоу пружа услугу која је неопходна другим операторима при пружању услуга крајњим корисницима на повезаном малопродајном тржишту.

Агенција констатује да би, у одсуству претходне регулације тржишта, оператор са ЗТС на релевантном тржишту, могао да има јак подстицај да ускрати приступ својој мрежи и да одбије договор са постојећим или потенцијалним конкурентима, који ту услугу користе за пласирање својих услуга на повезаном малопродајном тржишту.

5.1.2. Преношење тржишне снаге путем неценовних механизма

Код преношења тржишне снаге путем неценовних механизма разматрани су следећи случајеви:

1. тактике одуговлачења;
2. ускраћивање информација;
3. неоправдани захтеви;
4. неоправдано коришћење информација;
5. дискриминација квалитетом услуге.

⁷ Документ ERG, ERG(06) 33 - Revised ERG Common Position on the approach to Appropriate remedies in the ECNS regulatory framework

5.1.2.1. Тактике одуговлачења

Један од механизма преношења значајне тржишне снаге на неценовним основама су тактике одуговлачења (одлагања). Тактике одуговлачења се односе на ситуације у којима оператор са ЗТС не одбија пружање велепродајне услуге, али је пружа са закашњењем у односу на исте услуге које пружа свом малопродајном делу (за сопствене потребе) или повезаним друштвима. На тај начин оператор са ЗТС доводи постојеће и потенцијалне операционе кориснике велепродајне услуге, у неравноправан положај на вертикално повезаном велепродајном и малопродајном тржишту, будући да је велепродајна услуга на тржишту неопходна за пружање услуга крајњим корисницима.

Агенција констатује да би, у одсуству претходне регулације тржишта, „Телеком Србија“ а.д. могао да искористи тактике одуговлачења у преговорима с новим операторима корисницима који улазе на тржиште. „Телеком Србија“ а.д. би могао да покуша да што дуже одложи потписивање уговора са новим операторима на тржишту, у циљу очувања свог тржишног учешћа на припадајућем малопродајном тржишту и вертикално повезаном велепродајном тржишту.

5.1.2.2. Ускраћивање информација

Други механизам преношења тржишне снаге се односи на ситуацију у којој оператор са ЗТС на релевантном тржишту, свом малопродајном делу или повезаним друштвима, даје информације важне за пружање услуга на малопродајном тржишту, а исте информације ускраћује операторима који користе или намеравају да користе велепродајну услугу оператора са ЗТС на основу које желе да пружају услуге које су конкурентне на малопродајном делу тржишта. На тај начин, оператор са ЗТС преноси свој доминантан положај на малопродајни ниво и доводи операционе кориснике велепродајне услуге у неповољан положај у односу на сопствену малопродају, односно повезана друштва.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисани оператор, у одсуству претходне регулације тржишта, могао ускратити информације и тиме довести другог оператора у подређени тржишни положај. Из тог разлога други оператор не би био у могућности да адекватно и на време реагује на тржишна кретања, посматрано у односу на малопродајни део оператора са ЗТС.

5.1.2.3. Неоправдани захтеви

Следећи механизам неценовног преношења значајне тржишне снаге се односи на постављање неоправданих захтева који нису неопходни за пружање услуга, а налазе се у уговору о пружању одређене велепродајне услуге. Овакви тржишни потези су праћени неоправданим повећањем трошкова и одузимањем времена потенцијалним конкурентима. Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., у одсуству претходне

регулације тржишта, могао да користи различите врсте неоправданих захтева којима би утицао на пословање и трошкове потенцијалне конкуренције. Такође, „Телеком Србија“ а.д. би могао неоправдано да подстиче коришћење скупљих технологија за пружање одговарајућих услуга како би се повећали трошкови потенцијалне конкуренције, као и да постави неоправдане услове плаћања закупа изнајмљених линија, а све у циљу јачања сопственог тржишног положаја на релевантном тржишту.

5.1.2.4. Неоправдано коришћење информација

Неоправдано коришћење информација о конкурентима спада у ред неценовних механизма које оператор са ЗТС може да искористи како би повећао трошкове конкурената или умањио зараду на вертикално повезаном veleпродајном и малопродајном тржишту. Наиме, овде се ради о подацима које доминантном оператору, у оквиру пружања veleпродајних услуга, дају постојећи или потенцијални конкуренти. Агенција констатује да би, у одсуству претходне регулације тржишта, „Телеком Србија“ а.д. био у могућности да тражи одговарајуће информације од потенцијалне конкуренције, као и да исте искористи за јачање сопствене тржишне позиције.

5.1.2.5. Дискриминација квалитетом услуге

Дискриминација квалитетом услуге се односи на случај када оператор са ЗТС на овај начин утиче на повећање трошкова или смањење профита конкуренције на малопродајном нивоу. Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., у одсуству претходне регулације тржишта, могао на различите начине да утиче на квалитет услуге и отклањање могућих кварова при пружању релевантне veleпродајне услуге, као и садржаја везаних за пружање других електронских комуникационих услуга.

5.1.3. Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма

Преношење тржишне снаге путем ценовних механизма односи се на ситуацију у којој оператор са ЗТС нуди одређену услугу, неопходну за пружање неке друге услуге, по различитим ценама својим повезаним друштвима у односу на постојеће и потенцијалне конкуренте на одговарајућем тржишту.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству претходне регулације тржишта, примени дискриминацију на основу цена. Ово би значило понуду услуге операторима који представљају конкуренцију на тржишту по ценама које су више од оних по којима ту исту услугу пласира својим повезаним друштвима. На такав начин се може директно утицати на пословне резултате оператора конкурената на одговарајућем тржишту.

Путем постављања цене на виши ниво од онога под којим се услуга нуди сопственом предузећу или повезаним друштвима, „Телеком Србија“ а.д. би могао да пренесе

тржишну снагу на вертикално повезано малопродајно тржиште и да на том тржишту понуди услугу по одређеној малопродајној цени. Да би остали оператори били конкурентни, морали би да понуде услугу по истим или нижим ценама на малопродајном тржишту, при чему не би били у могућности да остваре профит или чак да покрију настале трошкове. Ниво малопродајних цена са којима би морали да конкуришу остали оператори у односу на постављене veleпродајне цене довео би до ценовног истискивања маргине профита (*price squeeze*), односно на дужи рок до неекономичног и нерентабилног пословања оператора, као и до њиховог истискивања са тржишта.

5.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

Хоризонтално преношење тржишне снаге се односи на оператора који послује на различитим тржиштима која нису вертикално повезана и где оператор има статус оператора са ЗТС на једном од тих тржишта. Под одређеним условима оператор може да пренесе своју значајну тржишну снагу са тржишта на којем има тај статус на друго потенцијално конкурентно тржиште. Овакав вид хоризонталног преношења се може остварити између малопродајних, veleпродајних или између малопродајног и veleпродајног тржишта која нису вертикално повезана.

Регулаторна пракса у земљама Европске уније препознаје два типа тржишног поступања која се могу подвести под хоризонтално преношење значајне тржишне снаге оператора:

- Везивање услуга;
- Унакрсно субвенционисање.

5.2.1. Везивање услуга

Везивање услуга као механизам хоризонталног преношења значајне тржишне снаге, подразумева да су куповина и коришћење одређене услуге или производа условљени куповином додатних производа/услуга. На овај начин оператор има могућност да значајно прошири базу корисника својих услуга, као и да оствари одређени степен примене алтернативних решења која су везана за смањивање цена и унакрсно субвенционисање одређених услуга које су везане и припадају другим тржиштима.

На релевантном тржишту није заступљен овакав начин наступа, јер су све услуге унапред дефинисане приликом закључивања уговора.

5.2.2. Унакрсно субвенционисање

Унакрсно субвенционисање, као механизам хоризонталног преношења тржишне снаге, јавља се у ситуацији када оператор са ЗТС, у одсуству претходне регулације тржишта, формира цену услуге изнад трошкова на оном тржишту на коме се испољава његова

значајна тржишна снага, како би услугу на повезаним суседним тржиштима понудио по цени која је формирана испод нивоа трошкова.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисани оператор, у одсуству претходне регулације тржишта, могао да понуди услугу изнајмљених линија по цени која је изнад нивоа трошкова. На овај начин се остварује ситуација препозната као *margin squeeze*, где се од стране оператора са ЗТС директно увећавају трошкови потенцијалних конкурената и њихове цене чине неконкурентним или мање конкурентним у односу на малопродајне цене сопствених услуга. Овакво поступање оператора „Телеком Србија“ а.д. би довело до нарушавања ефикасне конкуренције, као и до истискивања других оператора са тржишта.

5.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту

5.3.1. Постављање баријера за улазак на тржиште

Овај критеријум се односи на постојање одређених околности које онемогућавају или у значајној мери отежавају потенцијалној конкуренцији улазак и ширење на релевантном тржишту. Постављање нижих баријера за тржишни раст и експанзију значи постојање активније конкуренције. Са друге стране, високе баријере при уласку на тржиште, умањују потенцијал развоја одређеног тржишта.

Баријере за улазак на тржиште на првом месту могу бити структуралне и односе се на комплексност инфраструктуре потребне за пружање услуга из области електронских комуникација као и високе трошкове (*sunk costs*) неопходне за успостављање такве инфраструктуре.

У целини посматрано, баријере за улазак на тржиште се односе на:

- Апсолутне трошковне предности;
- Постојање прећутних споразума;
- Патенте и интелектуална права власништва;
- Приступ дистрибуцији;
- Диференцијацију производа;
- Трошкове преласка на пружање других услуга;
- Економију обима и
- Учинак искуства.

Сви ови фактори понаособ представљају могућности које су на располагању оператору са ЗТС. Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., у одсуству претходне регулације тржишта, могао у великој мери да користи наведене баријере за улазак на тржиште.

5.3.2. Неконкурентно понашање везано за цене

Неконкурентно понашање везано за цене може се јавити у следећим случајевима:

- Превисоке цене;
- Дискриминација на ценовној основи.

Први случај се односи на ситуацију у којој се примењују превисоке цене. Цене се сматрају превисоким уколико омогућавају постизање и одржавање вишег нивоа профита у односу на ниво профита који би био остварен на тржишту на ком постоји задовољавајући ниво конкуренције. Оператор са ЗТС може формирати цену значајно изнад трошкова, на нивоу који максимизира профит при датој тражњи. На овај начин умањује се потрошачки вишак који представља разлику између цене коју је потрошач спреман да плати за одређену робу/услугу и цене коју он заиста плаћа. При оваквој ситуацији на тржишту ствара се основа за регулаторну интервенцију.

Други облик неконкурентног понашања везаног за цене односи се на ситуацију у којој се примењује дискриминација на ценовној основи. Ово се односи на ситуацију у којој се иста услуга произведена уз исте трошкове продаје по различитим ценама, као и на ситуацију у којој су трошкови производње различити, а продајна цена иста. За дискриминацију путем цена потребно је да буду испуњени следећи услови:

- значајна тржишна снага оператора,
- могућност класификације/одабира клијената,
- могућност превенције препродаје услуге.

У пракси се неконкурентно понашање везано за цене манифестује кроз понуду услуге операторима који представљају конкуренцију на тржишту по ценама које су више од оних по којима се иста услуга нуди сопственим повезаним друштвима. Овим путем је могуће извршити директан утицај на пословне резултате оператора конкурената на одговарајућем тржишту. На овај начин се постојећи или потенцијални оператори на тржишту доводе у изузетно неповољан положај.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству претходне регулације тржишта, примени неконкурентне облике понашања везане за цене.

5.3.3. Неefикасност/непродуктивност

Овај параметар значајне тржишне снаге на појединачном тржишту се односи на:

- недостатак инвестиција,
- превисоке трошкове,
- низак ниво квалитета.

Оваква ситуација на тржишту се јавља када оператор са ЗТС није под притиском од стране конкуренције да снижава трошкове, значајније инвестира и подиже ниво квалитета услуге. Према Регулативи Европске уније⁸ проблем је посебно препознат у ситуацији у којој оператор са ЗТС пружа сет различитих услуга у области електронских комуникација за које се може користити већ постојећа значајна инфраструктура која се не може лако дуплицирати.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту и као вертикално интегрисана компанија, могао да, у одсуству претходне регулације тржишта, у одређеној мери испољи наведене карактеристике овог критеријума.

⁸ ERG (06) 33 Revised ERG Common Position on the approach to Appropriate remedies in the ECNS regulatory framework

6. РЕГУЛАТОРНЕ ОБАВЕЗЕ ОПЕРАТОРА СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ

На основу резултата спроведене анализе, Агенција је идентификовала „Телеком Србија“ а.д. као оператора са ЗТС на велепродајном тржишту изнајмљених линија.

Сходно одредби члана 62. Закона, Агенција ће донети решење којим ће „Телеком Србија“ а.д. одредити као оператора са ЗТС на релевантном тржишту и којим ће му бити одређене регулаторне обавезе. Благовременим одређивањем регулаторних обавеза спречиће се преношење значајне тржишне снаге на повезана тржишта и повећање препрека за улазак на тржиште. На тај начин ће се на релевантном тржишту створити услови и потенцијалној конкуренцији да на овом тржишту равноправно послује, по економским принципима и повећа ефикасност оператора са ЗТС.

Приликом одређивања обавеза оператору са ЗТС полази се од следећих циљева:

- Развој релевантног тржишта,
- Развој и одржавање ефикасне конкуренције,
- Остваривање интереса крајњих корисника,
- Промовисање инвестиција и иновација.

Имајући у виду резултате анализе наведене у овом Извештају, на релевантном тржишту, оператору „Телеком Србија“ а.д. ће решењем Агенције бити одређене следеће обавезе, прописане одредбама члана 63. Закона:

1. Објављивање одређених података,
2. Недискриминаторно поступање,
3. Рачуноводствено раздвајање.
4. Контрола цена и примена трошковног рачуноводства и
5. Пружање основног скупа изнајмљених линија.

6.1. Објављивање одређених података

Агенција констатује да је објављивање одређених података, као обавеза коју треба одредити оператору „Телеком Србија“ а.д., недвосмислено оправдана. Наиме, објављивање података би обезбедило да оператор са ЗТС нуди другим операторима и корисницима услуге под једнаким условима и истог квалитета као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе сопствених повезаних правних лица или партнера.

Подаци који се објављују морају бити објављени у форми Стандардне понуде у складу са Законом и Правилником о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда.

Транспарентно објављивање ових података спречава дискриминаторно поступање оператора са ЗТС, што је један од основних циљева одређивања обавеза. Без одређивања обавезе објављивања одређених података, Агенција не би била у могућности да на одговарајући начин прати да ли оператор са ЗТС на релевантном тржишту спроводи своју обавезу недискриминаторног поступања.

Такође, обавеза објављивања података представља и смерницу при отклањању препрека за развој конкуренције које се односе на дискриминацију на ценовној и на неценовној основи, имајући у виду да је све облике дискриминаторног поступања могуће утврдити само онда када су транспарентно објављени услови под којима оператор са ЗТС нуди услуге на релевантном тржишту.

Агенција констатује да обавеза објављивања одређених података не би представљала додатно оптерећење за „Телеком Србија“ а.д., при чему операторима и корисницима пружа јасан увид у начин и услове под којима се пружа услуга.

6.2. Недискриминаторно поступање

У складу са одредбом члана 65. Закона, оператор са ЗТС је дужан да другим операторима пружа услуге под једнаким условима и са истим квалитетом као што то чини за сопствене потребе, односно за потребе повезаних лица или партнера.

Агенција ће решењем одредити оператору „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС на релевантном тржишту, обавезу недискриминаторног поступања, на основу које ће бити дужан да:

- осигура једнаке услове (пре свега у погледу цена, рокова и информација) при истим околностима за све операторе кориснике који пружају исте услуге;
- пружа услуге и податке операторима корисницима под истим условима и истог квалитета који обезбеђује за сопствене потребе, потребе повезаних лица или партнера.

„Телеком Србија“ а.д., као оператор са ЗТС на релевантном тржишту, у одсуству претходне регулације тржишта, могао би да спроводи активности које се односе на пружање услуге изнајмљивања линија, а које су дискриминаторне у погледу услова, цена, квалитета и које представљају значајну препреку за развој и одржавање делотворне и ефикасне конкуренције.

Агенција констатује да би „Телеком Србија“ а.д. могао да користи различите механизме на ценовној и неценовној основи како би отежао (или чак учинио немогућим) улазак на тржиште и рад конкурентних оператора. Из тих разлога, Агенција констатује да је у потпуности оправдано одредити оператору „Телеком Србија“ а.д. обавезу недискриминаторног поступања.

Такође, „Телеком Србија“ а.д. би своје услуге изнајмљивања линија другим операторима могао да наплаћује по вишим ценама у поређењу са оним ценама које наплаћује за сопствене потребе (повезаним лицима), чиме се другим операторима умањује профит. Уколико би цена која се нуди другим операторима била у значајној мери виша од оне коју „Телеком Србија“ а.д. наплаћује за сопствене потребе, дошло би до истискивања конкуренције са тржишта.

Поред преношења значајне тржишне снаге на ценовним основама, „Телеком Србија“ а.д. могао би да примењује и антиконкурентске тактике одуговлачења, ускраћивања информација, инсистирања на неоправданим захтевима и дискриминаторно коришћење информација. Ове активности би довеле у неравноправан положај операторе кориснике, чиме би се спречила делотворна конкуренција.

Агенција констатује да обавеза недискриминаторног поступања не би представљала додатно оптерећење за „Телеком Србија“ а.д., с обзиром на то да не би узроковала додатне трошкове и нове процедуре, док би Агенцији пружила упоредив увид у понашање оператора са ЗТС према свом малопродајном делу и према операторима корисницима услуге изнајмљивања линија.

6.3. Рачуноводствено раздвајање

Агенција ће решењем одредити оператору „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС, обавезу рачуноводног раздвајања, која се односи на одвојено рачуноводствено праћење пословних активности у вези са пружањем услуге изнајмљивања линија, од осталих малопродајних и veleпродајних услуга.

Након доношења решења о одређивању оператора са ЗТС на релевантном тржишту и одређивања обавеза оператору са ЗТС, у складу са Правилником о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране оператора са значајном тржишном снагом у области електронских комуникација (у даљем тексту: Правилник), „Телеком Србија“ а.д. ће бити дужан да припреми и достави извештај о раздвајању рачуна успеха и ангажоване имовине по свим врстама тржишних услуга, у роковима предвиђеним Правилником.

Такође, „Телеком Србија“ а.д. ће бити у обавези да, на захтев Агенције, достави veleпродајне и интерне трансферне цене, ради утврђивања постојања неоправданог унакрсног субвенционисања, као и да, такође на захтев Агенције, омогући увид у закључене уговоре, рачуноводствене податке, укључујући и податке о приходима оствареним на релевантном тржишту. Агенција је овлашћена и да те податке објави, уколико би се тиме допринело развоју делотворне конкуренције, водећи рачуна о томе да битно не угрози пословање оператора.

6.4. Контрола цена и примена трошковног рачуноводства

У складу са одредбама члана 68. Закона, Агенција ће решењем одредити оператору „Телеком Србија“ а.д., као оператору са ЗТС, обавезу трошковне заснованости цена

услуге изнајмљивања линија и примене трошковног рачуноводства у складу са Правилником. Ова мера има за циљ да спречи оператора са ЗТС да одржава неоправдано високе цене или да ниским ценама истисне конкуренте на штету крајњих корисника.

Оператор са ЗТС коме се одреди обавеза контроле цена и примене трошковног рачуноводства сноси терет доказивања да цене његових услуга произлазе из трошкова, укључујући повраћај улагања по разумној стопи, и дужан је да, на захтев Агенције, достави детаљно оправдање својих цена. Приликом утврђивања трошкова делотворног пружања услуга, Агенција може да примени другачију методологију трошковног рачуноводства од оне коју примењује оператор са ЗТС.

Начин примене трошковног рачуноводства у циљу контроле цена регулисан је Правилником. Такође, Агенција ће ангажовати независног ревизора ради годишње провере усклађености трошковног рачуноводства оператора са ЗТС са прописаним начином примене трошковног рачуноводства, а извештај независног ревизора се објављује на Интернет страници Агенције.

6.5. Пружање основног скупа изнајмљених линија

У складу са одредбама члана 69. Закона, као и Правилника о обиму и садржају основног скупа изнајмљених линија, Агенција ће решењем одредити оператору „Телеком Србија“ а.д. обавезу пружања основног скупа изнајмљених линија, која се односи на дужност оператора са ЗТС да другим операторима обезбеђује закуп дела или целог основног скупа изнајмљених линија, на делу или целој територији Републике Србије.

Основни скуп изнајмљених линија које се дају у закуп обухвата дигиталне закупљене линије следећих карактеристика: 64 kb/s, 2048 kb/s неструктурирани, 2048 kb/s структурирани и 34 Mb/s у складу са стандардима наведеним у наредној табели.

Тип изнајмљене линије	Стандард
64 kb/s	EN 300 288, EN 300 289
2048 kb/s (неструктурирано)	EN 300 418, EN 300 247
2048 kb/s (структурирано)	EN 300 418, EN 300 419
34 Mb/s	EN 300 686, EN 300 687

Основни скуп изнајмљених линија се обезбеђује на целој територији Републике Србије.

Приликом пружања основног скупа изнајмљених линија, „Телеком Србија“ а.д. ће бити дужан да примењује исте услове и пружа услуге истог квалитета, као што то чини за сопствене потребе или за потребе својих повезаних друштава. Стандардна понуда за услугу изнајмљивања линија у veleпродаји мора бити сачињена у складу са

Правилником о минималном садржају, нивоу детаљности и начину објављивања стандардних понуда и треба да садржи и пружање основног скупа изнајмљених линија у складу са Правилником о обиму и садржају основног скупа изнајмљених линија.

7. ЗАКЉУЧАК

У складу са подацима који су добијени од оператора, а који се односе на број и капацитет изнајмљених линија, приходе од пружања услуге изнајмљивања линија и мрежну инфраструктуру, као и на основу анализе тржишта, Агенција је закључила да релевантно тржиште чини велепродајни ниво.

Такође, у складу са чињеницама које су образложене у овом Извештају, није извршена подела на терминални и преносни сегмент изнајмљених линија, већ се појам изнајмљене линије посматрао „од краја до краја“ (*end to end*).

При одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Агенција је утврдила да Етернет технологија представља услугу која је замена за традиционалне изнајмљене линије на страни тражње и понуде.

Када је у питању географска димензија тржишта, као меродавно тржиште посматрано је подручје Републике Србије.

Агенција је закључила да на релевантном тржишту у Републици Србији тренутно не постоји задовољавајући ниво конкуренције и да би у одсуству регулације постојале препреке за даљи развој конкуренције. На основу анализе релевантних критеријума за одређивање оператора са ЗТС, прописаних одредбама члана 61. Закона, Агенција је закључила да „Телеком Србија“ а.д. треба да остане оператор са ЗТС на велепродајном тржишту изнајмљених линија.

Агенција констатује да у складу са стањем на тржишту у периоду 2012-2014. година, а имајући у виду концентрацију снага на тржишту, потенцијалне разлике између малопродајних и велепродајних односа и разлике између оператора на посматраном релевантном тржишту, није дошло до промена које би за последицу имале одређивање другачијих обавеза постојећем оператору са ЗТС, односно одређивање нових оператора са ЗТС на релевантном тржишту. Потенцијална конкуренција за пружање ове услуге постоји, али још увек није изражена у мери која би захтевала регулаторну активност. Све евентуалне значајне промене на овом тржишту, биће обухваћене наредним анализама.

У складу са овим закључком, Агенција ће решењем одредити Телеком Србија“ а.д. као оператора са ЗТС и сагласно члану 63. Закона, одредити му одговарајуће обавезе, и то:

- Обавезу објављивања одређених података;
- Обавезу недискриминаторног поступања;
- Обавезу рачуноводственог раздвајања;
- Обавезу контроле цена и примене трошковног рачуноводства и
- Обавезу пружања основног скупа изнајмљених линија.

8. ПРИЛОЗИ

8.1. Коментари оператора у поступку јавних консултација на Извештај о анализи велепродајног тржишта изнајмљених линија и одговори Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге

Агенција је, у складу са чл. 34, 35. и 36. Закона, на својој Интернет страници објавила *Извештај о анализи велепродајног тржишта изнајмљених линија (тржиште б)* (у даљем тексту: Извештај о анализи) и позвала стручну и ширу јавност, да у оквиру јавних консултација, да своје мишљење року од 60 дана (до 21.09.2015. године). Своје коментаре, доставили су: „Телеком Србија“ а.д. (допис број: 337157/1-2015 од 18.09.2015. године), VIP mobile d.o.o. (допис број: K180/15 од 21.09.2015. године) и Комисија за заштиту конкуренције (допис број: 1/0-08-570/2015-2 од 18.09.2015. године).

Коментари ПРЕДУЗЕЋА ЗА ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ „ТЕЛЕКОМ СРБИЈА“ а.д.

Коментар бр. 1:

„У извештају о анализи предметног тржишта нису идентификовани капацитети свих релевантних оператора у погледу транспортне инфраструктуре на територији Републике Србије, што је од суштинског значаја за оцену стања конкурентности на тржишту. Пре свега, није препознат капацитет оптичких мрежа којим располажу јавна и комунална предузећа као и оператори Теленор, ВИП, СББ, Орион телеком, Тарго Телеком, ЈП „Пошта Србије“, кабловски оператори удружени у пословно удружење кабловских оператора Србије (ПУКОС), многобројни други ИСП и КДС оператори. Тржиште изнајмљених линија у 2014. години карактерише велики број оператора и јавних предузећа који поседује сопствену транспортну мрежу и који према подацима РАТЕЛ-а имају око 50% тржишног учешћа. С обзиром на тренд и брзину пада тржишног учешћа Телеком-а Србија а.д. оправдано је претпоставити да ће у наредном периоду то учешће бити знатно мање па тврдња РАТЕЛ-а да се у наредном периоду не очекује веће промене и померања на тржишту није поткрепљена ни једним аргументом. Ако узмемо у обзир тржишно учешће Телеком-а Србија а.д. од око 50% није аргументована ни тврдња да је инфраструктура која се користи за пружање изнајмљених линија у 100% власништву Телеком-а Србија и да закључно са 31.12.2014. године није постојала ефективна конкуренција. Сасвим супротно од наведене тврдње, подаци о наведеном паду тржишног учешћа Телеком-а Србија а.д. на овом тржишту у периоду који обухвата претходну и текућу анализу, показују да је створена делотворна конкуренција и да су престали разлози за претходну регулацију овог тржишта.

Неспорно је и да на предметном тржишту у овом тренутку постоји супституција и на страни тражње и на страни понуде.“

Агенција:

Агенција је прихватила коментар оператора „Телеком Србија“ а.д. у делу текста у коме се наводи да је инфраструктура која се користи за пружање услуге изнајмљивања линија у стопроцентном власништву оператора „Телеком Србија“ а.д. и у складу са тим унела одговарајуће измене у текст Извештаја о анализи. Анализа је базирана на подацима које су доставили оператори, за период 2010-2014. године, као што је детаљно описано у тачки 3. Извештаја о анализи. Потенцијална конкуренција за пружање ове услуге постоји, али још увек није изражена у довољној мери. Агенција је препознала капацитете постојеће и потенцијалне конкуренције, али подсећа да су предмет регулације услуге које се нуде на veleпродајном тржишту.

Коментар бр. 2:

„Што се тиче супституције на страни понуде, велики број оператора је у овом тренутку у могућности да пружи не само изнајмљене линије, већ L2VPN и Етернет решење као и dark fiber као супститут за изнајмљене линије великих капацитета. У извештају РАТЕЛ наводи да се VPN не може сматрати адекватним супститутом за услугу изнајмљених линија јер не обезбеђује гаранције у погледу симетричног капацитета преноса као и параметара квалитета услуге. Сматрамо да РАТЕЛ у анализи не сагледава све врсте L2VPN услуга када доноси овакав закључак. Наиме, треба имати на уму да се ова услуга реализује преко IP/MPLS технологије и да се може реализовати као EVLP, EPL port based и EPL QinQ сервис и да управо EPL port based решења обезбеђују еквивалентне карактеристике као услуга изнајмљених линија.“

Агенција:

Агенција је у тексту Извештаја о анализи релевантног тржишта, као и у тачки 7., као закључак навела да при одређивању супститута на страни тражње и на страни понуде, Етернет технологија представља услугу која је замена за традиционалне изнајмљене линије на страни тражње и понуде. VPN (*Virtual Private Network*) је услуга која корисницима омогућава повезивање географски дистрибуираних локација у циљу реализације приватне мреже, преко јавне мреже. Агенција не разматра супститут у односу на VPN услугу, већ у односу на Етернет линије којима се реализује VPN услуга. Агенција је закључила да су Етернет линије којима се реализује VPN услуга, супститут за услугу изнајмљивања линија. То значи да VPN услуга није део релевантног тржишта и искључена је из текста Извештаја о анализи тржишта. Такође, сама инфраструктура, односно услуга „dark fiber“ је услуга инфраструктуре и као таква припада другим релевантним тржиштима, пре свега велепродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Коментар бр. 3:

„С обзиром да постоји супституција и на страни тражње и на страни понуде, сматрамо да велепродајно тржиште изнајмљених линија не треба да буде подложно претходној регулацији.

Алтернативно, предлажемо да се велепродајно тржиште изнајмљених линија ограничи на основни скуп изнајмљених линија капацитета 64 Kbps, 2 Mbps

неструктурирано и 2Mbps структурирано, односно ограничи на изнајмљене линије које се реализују преко бакарних парица.“

Агенција:

Агенција спроводи анализу релевантног тржишта на основу надлежности прописаних Законом. Одредбама чл. 59. до 71. Закона регулисан је поступак и критеријуми за одређивање тржишта подложних претходној регулацији, као и обавезе оператора са ЗТС. Тржишта која подлежу претходној регулацији, односно релевантна тржишта у смислу Закона, одређена су и уз примену одговарајућих препорука Европске уније. Подсећамо да је у тачки 2. предметног Извештаја о анализи детаљно наведен правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији, у којој је, између осталог, наведено и да је Агенција донела Одлуку о одређивању релевантних тржишта подложних претходној регулацији, којом је утврђено да претходној регулацији подлеже и релевантно тржиште.

Анализа је извршена на основу критеријума наведених у тачки 4. Извештаја о анализи, а у тачки 5. су детаљно наведене последице изостанка претходне регулације релевантног тржишта.

Анализирајући податке на којима се заснива предметна анализа, Агенција је утврдила да је ситуација на тржишту таква да постоји потреба за свим капацитетима изнајмљених линија које улазе у минимални скуп и да се исти користе. То такође значи, да би смањење регулаторних обавеза, односно ограничавање велепродајног тржишта изнајмљених линија на основни скуп изнајмљених линија капацитета 64 Kbps, 2 Mbps неструктурирано и 2Mbps структурирано, како то предлаже „Телеком Србија“ а.д., имало за последице и: нарушавање квалитативног односа између оператора на тржишту, онемогућавање одржавања услова за улазак других оператора на ово тржиште и коначно одржавање ефективне конкуренције.

У складу са овим закључком, Агенција не прихвата коментар „Телеком Србија“ а.д. и сматра да није дошло до промена које би за последицу имале одређивање другачијих обавеза постојећем оператору са ЗТС, односно одређивање нових оператора са ЗТС на релевантном тржишту.

Агенција ће у наредном периоду пратити примену обавеза одређених оператору са ЗТС и по службеној дужности преиспитивати донете закључке, па сходно утврђеном чињеничном стању, по потреби, одлучивати у вези са обавезама оператора са ЗТС и у року краћем од рока прописаног Законом.

Коментар VIP MOBILE d.o.o.

Коментар:

„Наиме, имајући у виду анализу тржишта као и савремене трендове у системима транспортних мрежа, мишљења смо да је неопходно да се у оквиру основног скупа изнајмљених линија осим протока 64kbps-34Mbps, обухвате и изнајмљене линије за пренос података Ethernet и VPN (L2VPN, L3VPN).“

Агенција:

Агенција не прихвата коментар и сматра да је, у овом тренутку, основни скуп изнајмљених линија обухваћен Правилником о обиму и садржају основног скупа изнајмљених линија, у складу са закључцима изнетим у Извештају о анализи релевантног тржишта, као и да су регулаторне обавезе одређене оператору са ЗТС адекватне. Такође, VPN услуге нису услуге које припадају релевантном тржишту. Услуга изнајмљених линија се користи и за пружање других електронских комуникационих услуга које нису предмет анализе релевантног тржишта, као што су: услуга јавно доступне телефонске услуге у фиксним и мобилним мрежама, услуга широкопојасног приступа Интернету, услуга преноса података, VPN услуга и др.

8.2. Мишљење Комисије за заштиту конкуренције у вези са Извештајем о анализи veleпродајног тржишта изнајмљених линија

Република Србија
Регулаторна агенција за електронске
комуникације и поштанске услуге
Београд

БРОЈ:

02-8191-546/15-1

ДАТУМ:

22-09-2015

Република Србија
**КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТУ
КОНКУРЕНЦИЈЕ**

Број: 1/0-08-570/2015-2
Датум: 18.09.2015. године
Београд

**РЕГУЛАТОРНА АГЕНЦИЈА ЗА
ЕЛЕКТРОНСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ
И ПОШТАНСКЕ УСЛУГЕ**

Др Милан Јанковић, директор
Ул. Вишњићева бр. 8
11000 Београд

ПРЕДМЕТ: Мишљење Комисије за заштиту конкуренције по захтеву Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге број 1-02-3491-546/15 од 27.07.2015. године

Поштовани господине Јанковићу,

Комисија за заштиту конкуренције (у даљем тексту означена као: Комисија), дана 28.07.2015. године примила је захтев Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге (у даљем тексту означена као: Агенција) за давање мишљења о извештајима о анализи тржишта електронских комуникација. Агенција је навела да је дана 23.07.2015. године објавила на интернет страници позив стручној и широј јавности да у оквиру јавних консултација доставе мишљење у вези са:

1. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији (Тржиште 2),
2. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) (Тржиште 4),
3. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта изнајмљених линија (Тржиште 6) и
4. Извештајем о анализи veleпродајног тржишта терминације позива у мобилној мрежи (Тржиште 7).

Такође је изнела и да је Агенција поступак анализе тржишта спровела у циљу континуираног праћења стања на поменути тржиштима ради уочавања промена у односу на претходно извршену анализу релевантних тржишта из августа/новембра 2011. године, а превасходно у циљу утврђивања постојања квалитетног тржишног надметања и постојања више оператора са значајним тржишном снагом на релевантним тржиштима.

Позивајући се на одредбе члана 60. став 2. Закона о електронским комуникацијама, као и на одредбе члана 3. Протокола о сарадњи закљученог између Агенције и Комисије, изнета је молба да Комисија до истека рока за достављање мишљења у оквиру поступка јавних консултација, односно до 21.09.2015. године достави мишљење о томе да ли су извештаји о анализи

релевантних тржишта, као и регулаторне обавезе за које је у извештајима закључено да могу бити одређене операторима са значајном тржишном снагом на релевантним тржиштима, у складу са прописима који регулишу заштиту конкуренције.

На основу детаљног увида у достављене анализе, Комисија даје следеће

МИШЉЕЊЕ

Методологија и принципи који су примењени приликом анализе предметних тржишта, суштински се примењују и у области заштите конкуренције. Међутим, различит приступ, односно евентуалне разлике у закључцима Агенције и Комисије нарочито при утврђивању релевантног тржишта, могу да проистичу из разлике у правним оквирима који се примењују у области електронских комуникација, односно у области заштите конкуренције, а у зависности од околности сваког појединачног случаја. Из наведеног разлога могућа је ситуација у којој ће се за потребе конкретног појединачног поступка који се води пред Комисијом утврдити релевантно тржиште, било у производној, било у географској димензији, на начин да се дефиниција у свему не подудара са дефиницијама које је Агенција усвојила за потребе предметних анализа.

Када је реч о регулаторним обавезама које су одређене операторима са значајном тржишном снагом на анализираним релевантним тржиштима, исте су одређене у складу са чланом 63. Закона о електронским комуникацијама који таксативно наводи које мере Агенција може одредити оператору са значајном тржишном снагом. Уз претходну оцену напомињемо и то да Комисија, у складу са чланом 59. Закона о заштити конкуренције, такође има могућност да, када решењем утврди повреду конкуренције, одреди мере које представљају мере понашања. Циљ тих мера је да се отклоне утврђене повреде, односно да се спречи могућност настанка исте или сличне повреде, а реализација се врши давањем налога учеснику на тржишту на којег се решење односи за предузимање или забрану одређеног понашања. Међутим, за разлику од Закона о електронским комуникацијама, Закон о заштити конкуренције не наводи таксативно мере понашања које Комисија може одредити, већ и оне зависе од околности сваког појединачног случаја.

С поштовањем,

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

